

KÜRESEL DÜNYADA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT CONCERNING THE ROLES OF NON- GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TERMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN A GLOBALISED WORLD

Prof. Dr. Ali Yılmaz Gündüz
İnönü Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Yrd. Doç.Dr. Mehmet Kaya
Dicle Üniversitesi, Ergani MYO

Öz

Gelişme, modernleşme ve ilerleme ile iç içe geçmiş olan kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşından sonra başlayan yeniden yapılanma süreciyle kullanımı yaygınlaşmıştır. Kalkınmanın ne olduğu sorusuna cevap çok kolay olmamakla birlikte ekonomik olarak, kişi başına düşen geliri arttırarak toplumsal refahı yükseltmek şeklinde tanımlanmıştır. Kalkınmanın nasıl sağlanacağına ilişkin geliştirilen tüm politikalarda ilk akla gelen kurum tabi ki devlet olmuştur. Ancak küreselleşme ile birlikte etkisi azalmaya başlayan ulus devlet, kapitalizm tarafından ekonomik kalkınma için uygun bir aktör olmaktan çıkarılmıştır. Geleneksel kalkınma politikalarının başarısızlığı da, kalkınmada rolün devletten sivil toplum alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarına (STK) geçmesine ve onların kalkınmanın bir aktörü olarak işlev görmesine yol açmıştır. Öyle ki kalkınma sürecine giren ülkelerde STK'ların niceliksel ve niteliksel olarak toplumsal yaşamda önemleri artmış ve ülkelerin kalkınması için önemli kurumlar haline gelmiştir. Türkiye'de STK'ların gelişme düzeyi Avrupa'daki kadar olmasa da, tüm liberal demokrasilerde olduğu gibi bir sivil alan zamanla belirginleşmeye, tarihimizde önemli işlevler üstlenen STK'lar günümüzde yaygınlaşmaya ve toplumsal gelişme faaliyetlerinde katkıları artmaya başlamıştır. Bu çalışmada STK-kalkınma ilişkisi hem genel olarak hem de sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamaya çalışan Türkiye açısından ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sivil toplum kuruluşları. Küreselleşme, kalkınma.

Abstract

The notion of development, a notion interpenetrated with the notions of improvement, modernisation and progress, has been widely used in the restructuring process after the World War II. It is not easy to define this notion; however it is simply defined as enhancing the social welfare by increasing the income per capita. The state has always been the very first organization that comes to mind in terms of development and its realisation. But as the nation state loses its effect parallel to the process of globalisation, it has been dismissed not being a proper actor for development. On the other hand, the failure of the traditional development policies have caused that this role

has been transferred to non-governmental organizations which operate as non-profit civil society entities undertaking the function of an actor in terms of development. In fact the NGOs have become important organizations in terms of development for the countries which have entered into the phase of development both in quantitative and qualitative manner. Such organizations motored by civil society aren't so developed and effective in Turkey compared to the ones in Europe. But a civil scope has also become evident in Turkey in the course of time and these organizations, which took over important functions in the history of our society, go ahead becoming widespread and popular more with their ever increasing contribution in social development. The relationship between NGOs and development is handled in this study both as a whole and in terms of a Turkey striving to become a developed country so far as socio-economic progress is concerned.

Key Words: *Non-governmental organizations (NGOs), globalisation, development.*

1. GİRİŐ

Günümüzde küreselleşme, ulusal kültürlerin, ulusal ekonomilerin ve ulusal sınırların özöldüğü, sosyal hayatın büyük bölümünün küresel aktörler tarafından belirlendiğı, yeni ve hızlı ekonomik dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. Küresel ekonomi kavramı ise küreselleşme sürecinin oluŐturduğı bir ekonomik başarı modeli olarak ele alınabilir (Hirst ve Thompson, 2003:28). Küresel bir ekonomi, ulusal ve uluslar arası ekonomilerden farklı olarak ideal bir tiptir ve bu model uluslar arası ekonomiyle karşılaŐtırılarak geliŐtirilebilir. Küresel ekonomide hakimiyet için iŐbirliğı, küresel ve stratejik bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak çıkar ve düşmanlık üreten sert anlayıŐlı hareket planları yerine bütünleŐmeyi tamamlayıcı yumuŐak duyarlı ve duygusal anlayıŐlar birliktelik hâkimiyetini güçlendirecektir (Papatya, 2003:30).

Küresel ekonominin doğası rekabetin temel dokusunu deęiŐtirmekte, aktörlerin rolleri ve oyunun kuralları yeniden biçimlenmektedir. Yenilik, gerekli bir unsur olarak değişen dünyada karşımıza çıkmaktadır. Önceden hiç olmayan beklentiler ve ortaklıklar pazar bulabilmekte; esneklik, hız, bütünleŐme, meydan okuma ve sürdürülebilir yaratıcılık ve yenilikçilik gibi kavramlarla daha da netleŐtirilmeye çalıŐılan beklentilerin ağırlığı yaşanmaktadır (Hitt Duane ve Hoskisson, 1999:10).

Küresel ekonomi yönetiminde yer alan ilişki ağırları yeni gerçekleri ve sektörleri tanımlamaktadır. Artık dünyada sadece kamu sektörü ve özel sektör yoktur. Bunlarla ilişkili ve bunları derinden etkileyerek aralarındaki iliŐkilere giren ve değişik eylem planlarının hazırlanmasına yol açan sosyal bir sektör daha vardır. Bu sosyal sektör, farklı tartışmaları çapraz kesen bir içeriğe sahiptir. Bu içeriği ifade eden sivil toplum kuruluşlarının (STK) yapısı, iŐleyiŐi ve niteliklerinin anlamlandırılması ile küresel ekonomi yönetimiyle baędaŐtırılması çalıŐmamızın temel boyutunu teşkil etmektedir. Başka bir ifade ile gelecek varsa ekonomik, sosyal ve politik sorunları çözmeye yönelik ortak akli ve stratejik niyeti ortaya koyarak geleceği etkilemek, tasarlamak ve inŐa etmek gerekecektir. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının rolleri çok fazla

olup, kendi dokularına uygun ve dünya ile bütünülemede sorun yaratmayacak modelleri ve politikaları geliştirmesine imkân sağlayacaktır. Bu alışma küresel tartışmaların ve eleştirilerin eşiğinde sivil toplum kuruluşlarının ekonomik kalkınmadaki rolünü açıklamaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle sivil toplum kuruluşlarının tanımı, işlevleri, Avrupa ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmaktadır. Daha sonra küreselleşme ile birlikte STK’ların değişen işlevleri ve son olarak STK kalkınma ilişkisi genelde ve özelde ülkemiz açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TANIMI VE İŐLEVLERİ

Toplumlar, içerisinde insanların örgütlenme biçimleri, kendilerini ve çevrelerini anlamlandıran bakış açılarına göre zamanla farklılıklar göstermekte, bu bakımdan da toplumlar; ilkel toplum, feodal toplum, ağdaş toplum gibi bir takım sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Sivil toplum ise, bir anlamda çağımızın gelişmiş ve demokratik toplumlarının adı olmaktadır. Bu boyutuyla da sivil toplum, hiçbir üst kimliğe ve gerçekçiliğe başvurmaksızın kendi gelişimini yönlendirebilen ve anlamlandırabilen, bunun için gerekli dinamikleri barındıran, devletten özerk, sürekli bir gelişme içerisinde bulunan bireyler ile örgütlenmeler topluluğudur (Marangoz, 2009:43).

Sivil toplum, devletle toplum arasındaki ara kademeyi ifade eder. Bu anlamda sivil toplum, büyük ölçüde politik toplumun, başka bir deyişle devletin dışında kalan ve toplumsal gruplar tarafından doldurulan alanı ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Sivil toplum kavramı giderek katılıma açık, farklılaşmış, demokratik bir toplumu ifade etmek üzere daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Bugün sivil toplumla demokratik toplum neredeyse eř anlamda kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Sivil toplumu omuzlayan sosyal veya siyasal gruplar sivil toplum örgütleridir. Bu tür gruplar uluslararası literatürde Non Governmental Organizations (Hükümet Dışı Kuruluşlar) olarak da ifade edilmektedir. Türkiye’de bu tür grupları ifade etmek üzere “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK) veya “Sivil Toplum Örgütleri” (STÖ) kavramları kullanılmaktadır (aha, aylak ve Tutar, 2013:13).

Günümüzde sivil toplum kuruluşları, küreselleşme çağının politika oluşturan aktörlerinden biridir. Bu önemi, özellikle, toplumları yönlendirme konusunda önemli aktörlerden olmasından kaynaklanmaktadır (Talas, 2011:391).Ki belirsizliklerine ve anlamlarının sınırlılığına rağmen bu üç sözcük, “Sivil Toplum Kuruluşları” (Fransızca “organizations non gouvernementales” ve İngilizce “non governmental organizations”) onlarca yıldır süren eleştirilere ve tartışmalara rağmen yaşamıştır. Kimi zaman da daha önce geniş ölçüde kullanılan başka terimlerin yerini alarak kendini tartışmasız kabul ettirmiştir (Ryfman, 2006:25). Öyle ki Sivil Toplum Kuruluşları (STK), dünyada ve Türkiye’de çeşitli isimlerle tanımlanmaktadır Avrupa ve Amerika’dan sonra Türkiye’de de bir güç odağı haline gelmeye alışan STK’lar yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra “Beşinci Güç”, kamu ve özel kesimden sonra “Üçüncü sektör” olarak tarif edilmekte, günümüzde Türkçe literatürde Gönüllü Teşekküller (GT), Sivil Toplum Örgütleri (STÖ), vakıf, dernek, sendika, oda, kooperatif, kulüp gibi farklı isimler yanında, batı dillerinden alman “Enciola” (NGO) da yaygın olarak kullanılmaktadır (Yatkın, 2008:31).

STK'ların farklı isimlendirmeleri ve çok çeşitli kurum, birim, grup vb. kapsamı kavramın tanımını güçleştirmiştir. Bu nedenle kavrama ilişkin sağlıklı bir tanım yapabilmek için, bir kısmını yukarıda belirttiğimiz, literatürde yer alan tüm alternatif isimlendirmeleri belirtmek de fayda var. Bu isimlendirmelerden en yaygın olanları řu şekildedir: Kar gütmeyen kuruluşlar (non-profit organizations), kar gütmeyen sektör(non-profit-sector), gönüllü kuruluşlar (voluntary organizations), kar için olmayan kuruluşlar (not profit for organizations), sivil toplum kuruluşları (civil society organizations), hükümet dışı kuruluşlar (non-governmental organizations-NGO), bağımsız sektör (independent sector), hayırsever yardım kuruluşları (charitable organizations), vergiden muaf kuruluşlar (tax-exempt organizations), sosyal hareketler social movements) (ztrk ve şahin, 2008:15).

Daha isimlendirme ile başlayan terminoloji ve kavram sorunlarının, alanla ilgili analiz ve değerlendirmeler açısından önemli sıkıntı ve tıkanıklıklar doğurduğu açıktır. Aslında siyaset bilimi alanında yüzlerce yıldır tartışılıp konuşulan devlet, siyaset, demokrasi gibi önemli temel kavramlar üzerinde genel kabul gören kavramsal ervelere ulaşılamadığı göz önüne alınırsa, henüz son 20-25 yıldır yoğun olarak gözlemlenen ve incelenen STK'larla ilgili terminoloji ve kavramsal erve çeşitliliğini çok yadırgamamak gerekir (Köksal ve Mütevellioğlu, 2002:9).

Bundan dolayı sivil toplum kuruluşlarının tanımına ilişkin farklı özelliklerine ve değerlerine vurgu yapan birçok görüşe rastlamak mümkündür. Bunların hiçbiri yanlış değildir ancak bu tanımlar arasında boğulmamak için STK'lar kavramını oldukça geniş almak gerekmektedir. Bugün, dernekler, vakıflar, sendikalar, konfederasyonlar, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, meslek kuruluşları, birlikler, odalar, yerel birlikler, kooperatifler ve medya gibi tüzel kuruluşlar artık dünyada STK olarak kabul edilmektedir (ztrk ve şahin, 2008:15 ve Karakuş, 2006:28). Bu aşamada çeşitli STK tanımlarına yer vermek faydalı olacaktır.

Dünya Bankası'nın tanımına göre STK'lar sosyal barış ve refahı artırmak için çalışan, yoksulluğa dikkat çeken, çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetleri ve temelde sosyal gelişmeyi sağlamayı amaçlayan özel organizasyonlardır. Daha geniş anlamıyla, ülke yönetiminin resmi olmayan, hkmetten bağımsız sivil kısmıdır. STK'ların temel özelliği kar amacı gtmemeleridir. Onun için birçok defa hükümet dışı kurumlar(Non-governmental Organization-NGO) ve kar amacı gütmeyen kurumlar aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. STK'ların yapısında gönüllülük esas olsa da, günümüzde karmaşık ve büyük btceli mali yapıları dikkati çekmektedir (Uğur, 2011:25).

Keyman (2006), sivil toplum kuruluşları, resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yapan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır. Uluslar arası sivil toplum kuruluşların tarihi 19.yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Köleliğe karşı ve kadın haklarının kazanılması konularında çok önemli rolleri oynayan sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri Dünya Silahsızlanma Konferansında en st düzeye ulaşmıştır. Sivil toplum kuruluşları, oda, sendika, vakıf ve dernek adı altında faaliyet gösterir. Vakıf dernekler topluma yararlı bir hizmet geliştirmek için

kurulmuş yasal topluluklardır. Sivil toplum kuruluşları, herhangi bir devlet organından bağımsız bir şekilde özel kişilerin girişimiyle kanuni olarak kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılan genel bir terimdir. Sivil toplum kuruluşlarının tamamen veya kısmen devlet organları tarafından desteklendiği durumlarda bile sivil toplum kuruluşları bünyesinde herhangi bir devlet yetkilisi bulunmadıkça kurumun sivil toplum kuruluşu olma özelliğinin devam ettiği kabul edilir.

Bir kuruluşun sivil toplum kuruluşu sayılması için her şeyden önce devlet dışı bir kuruluş olması gerektiği genel kabul görmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal Konseyinin STK tanımı şöyledir; “devletlerarası anlaşma temeline dayanmayan bütün uluslar arası örgütler hükümet dışı örgüttür” Bu tür kuruluşlar devlet yapısı içinde yer almayan yani kamusal alanın dışında yer alan, fakat siyasi iradeyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak yoluyla etkileyebilecek işlevsellikte olan örgütlenme türleridir. STK'nın en önemli özelliği devlet dışı kuruluşlar olmaları olsa da büyüklükleri de sayıları da, özellikle hükümetlerin onları destekledikleri yerlerde artmaktadır. Günümüzde kendilerini STK olarak tanıtan birçok kuruluş kamu ile bir şekilde bağları olduğu ve bazen de finansman gereksinmelerini doğrudan kamu desteği ile sağladıkları görülmektedir. Bu nedenle devlete karşı görelî bir özerklikten bahsetmek daha gerçekçi olacaktır (Karakuş: 2006, 28-29).

Avrupa Birliği ise toplumsal ve ekonomik konularda rol oynayan tüketici kurumlarından ortak amaç çerçevesinde insanları bir araya getiren hükümet dışı topluluklara (çevre, insan hakları, hayır kurumları gibi) dinsel topluluklardan yerel girişimlere, gençlik kuruluşlarına, aile birliklerine kadar insanların dahil oldukları kuruluşları sivil toplum kuruluşu olarak kabul etmektedir. AB'nin tanımına göre, bütün ekonomik, toplumsal ve mesleki kuruluşlar bu kapsama girmektedir. Bunun bir sonucu olarak Aralık 2002'de kabul ettiği bir dizi prensip kararı ile Avrupa Komisyonu" açıklık, katılımcılık, sorumluluk, şeffaflık, etkin olmak ve tutarlılık” gibi kavramları sivil toplum kuruluşlarının olmazsa olmaz özellikleri olarak kabul etmektedir (Kaya: 2008, 28).

Bütün bunlardan hareketle, hangi adla adlandırılırsa adlandırılırsın bütün adlandırmaları kapsamak üzere günümüzde sivil toplum kuruluşlarını “vatandaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek, devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı gibi adlarla tanımlanan yapılara ve etkinliklere STK” olarak tanımlamak mümkündür (Kaya: 2008, 29).

STK'lar denilince akla ilk olarak dernek, vakıf, yurttaş insiyatifi/girişimi, sendika gibi gönüllü ve ara örgütlenmeler akla gelir. STK'ların örgütlenme biçimi ve etkinlik alanları farklılık gösterebilmektedir. STK'lar yerel/lokal boyutta örgütlenebilecekleri gibi, ulusal ve uluslararası bir örgütsel yapılanmaya gidebilirler. STK'ların etkinlik alanları eğitim, çevre, kentsel-kırsal kalkınma, sağlık, sosyal hizmetler, teknik yardım ve danışmanlık, barışın sağlanması ve insan haklarının korunması gibi geniş bir yelpazeye yayılır (Aslan ve Kaya, 2000:216).

Sivil Toplum Kuruluşları özellikle demokrasinin egemen olduğu gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerde karşılaşılan önemli kuruluşlardır. Çağdaş toplumlarda bu kuruluşlar giderek ağırlıklarını hissettirmektedir. Kamu

yönetiminin örgüt yapısı dışında kalan STK'lar resmî ve resmî olmayan yurttaş örgütlenmeleri aracılığı ile yerel yönetimler üzerinde kolaylıkla sistemli ve sürekli etki sağlayabilirler. Ancak bu etki sadece yerel düzeyde kalmamıştır. 20. yüzyıl boyunca küreselleşmenin sivil toplum kuruluşlarının önemini arttırdığı da bir gerçektir ki bu gerçek yirmi birinci yüzyılda da devam etmiştir. Çünkü artık çoğu sorunların ülkelerin kendi içinde kendi imkanlarıyla çözmesi imkansız hale gelmiştir. Uluslar arası antlaşmalar ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslar arası örgütler finansal alandaki büyük aktörlerin çıkarlarına odaklı olarak algılanmaktadır. Bu alandaki dengesizliği gidermek için sivil toplum kuruluşları insani konular, kalkınma yardımları ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında gelişim göstermişlerdir. Buna örnek olarak Dünya Ekonomik Formuna rakip bir toplantı olarak her yıl düzenlenen Dünya Sosyal Formunun her yıl Ocak ayında Dünya Ekonomik Formunun düzenlendiği Davas'ta düzenlenmesi belirtilebilir. 5.Dünya Sosyal Formu Ocak 2005 tarihinde 1000'den fazla uluslar arası STK temsilcilerinin katılımı ile toplanmıştır. Böylece etki alanlarını ulusal düzeyden uluslar arası düzeye taşıdıkları görülmektedir (Kara, 2011:55-56).

3. AVRUPA'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Sivil toplum kuruluşları, demokratik bir toplumun başrol oyuncularındır. Küreselleşmeyle birlikte daha fazla ön plana çıkmasına, gerekliliğine ve önemine günümüzde daha fazla vurgu yapılmasına rağmen, sivil toplum kuruluşlarının kökeninin çok daha eski olduğu belirtilmektedir. Günümüze gelinceye kadar sivil toplum ve demokrasi anlayışındaki değişmelere paralel olarak sivil toplum kuruluşları da farklı anlamlara ve işlevlere sahip olmuşlardır. (Erdoğan ve Genç, 2013:250).

Çünkü günümüzde "STK" olarak ifade edilen ve hayırseverlik ilkesi doğrultusunda faaliyet gösteren bu tür gönüllü kuruluşlar, tarih boyunca var olan ve muhtaç insanlara yardım elini uzatan kuruluşlardır. Öyle ki insanlara sosyal koruma sağlayan bu kuruluşlar, nispeten daha genç olan refah devletlerinden bile daha yaşlıdır. Merkezi devletin sosyal görev üstlenmediği dönemlerde bireyleri ailevi, sosyal ve doğal krizler karşısında koruyan sivil toplum kuruluşları, refah sağlayıcı kurumlar olarak görev yapmaktaydı. Bunların yanı sıra, kent merkezlerinde de yönetici sınıfın değişik endişelerle yoksullara yönelik kurumsal bir koruma sistemi oluşturmaya çalıştıkları da gözleniyordu (Özdemir, 2007:383)

Gönüllü kuruluşların ortaya çıkışı ve yükselişi toplumsal değişim süreciyle yakından ilişkilidir (Şimşek, 2000:330). Sivil toplum kavramının bugünkü şeklini almasında ise 12. yüzyıl ile 19.yüzyıl arasında Avrupa'da yaşanan gelişmeler önemli rol oynamıştır. Burjuvazinin ortaya çıkışı ve sanayi devrimi ile beraber üretim araçlarında meydana gelen ilerlemeler bu sürecin iki temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu sürecin sonunda devletin dışında bugünkü anlamıyla sivil toplum ortaya çıkmıştır (Çalmaşur ve Doğan, 2011:100-101).

Sanayi öncesi toplumsal yapı incelendiğinde gönüllü örgütlerin ortaya çıkması için gerekli ve yeterli ortamın henüz oluşmadığı görülür. Her ne kadar "gönüllü birliktelikler" söz konusuysa da, çağdaş anlamda bir "gönüllü örgütlenme" den söz edilmesi için henüz erkendir. Sanayi öncesi toplumun

tarıma dayalı olması, uzun çalışma saatleri, evin ve tarlanın işyeri oluşu cemaat yapısındaki örgütlenmeler aile hısımlılığının önemi, ilkel üretim tarzının oluşu, kişilerin henüz farklılaşamadığı, benzerliğe dayalı mekanik dayanışmanın hakim oluşu, farklı çıkar gruplarının olmayışı, homojen toplumsal yapının bulunuşu ve kişilerin ancak temel gereksinimlerini karşılama yönünde çaba gösterdiği bu toplumsal aşamada gönüllü formel örgütlenmeler bulunmaktadır. Ancak dini rgtlenme Őeklindeki kk örgütlenmeler bulunmaktadır. Toplumsal değişme sürecinin diğer bir aşaması olan sanayi toplumunda ise, gönüllü örgütlerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Şimşek, 2000:330-331).

Batıda sivil toplum tarihi büyük ölçüde kent tarihidir. Modern anlamda kentin özellikleri ile benzeşen en eski tarihli kentler feodalizm sonrası Avrupa kentleri kabul edilir. Aydınlanma sonrası dönemde kentleri, sanayi devrimi Őekillendirmiřtir. Kentler, inançları, değerleri, gelenekleri, dünya görüşleri, çıkarları farklı insanların, grupların, sınıfların bir arada yasadıkları yerleşimler olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu sınıfsal farklılık da sivil topluma ivme sağlayan bir g olmuştur. Sivil toplum bu farklılıklara dayanan bir ortaklık olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bugün de zaten sivil toplum kuruluşları herkesin ortak bir paydada toplanabileceği inancından g almaktadır (Karakuş, 2006:26).

Nitekim Keyman (2004:2-3)'a göre, sivil toplum özellikle Avrupa tarihinde, feodal dönemden, ortaçağdan modern çağa geçmede, modern toplumun tanımlayıcı öğelerinden biri. Bunu yaparken üç temel referans var. Bunlardan bir tanesi, modern gelenekselden ayıran, endüstriyel toplumu tarım toplumundan ayıran serbest pazarın ortaya çıkışıdır. Çünkü sivil toplum dendiği zaman, artık Őehirleřmenin olduğu, Őehirli insanların, Őehirli kimliklerin ortaya çıktığı ve serbest pazarın oluştuğu bir toplumdan bahsediyoruz. O yüzden ilk ortaya çıkması bağlamında sivil toplumla serbest pazar beraber gidiyor. İkincisi birey kavramı; biz her ne kadar bireyi veri olarak alsak da birey kavramı, tarihsel olarak modernle ortaya çıkan bir Őey. Modern zamanlardan önce birey kavramı yok. Bireyin olması gerekiyor ki sivil toplumun ortaya çıkmasından konuşabilelim. İşte burada sivil olmakla birey, beraber düşünülüyor. Fakat "kim bu birey" dediğimiz zaman, bu soruyu daha tarihsel, daha somut sorduğumuz zaman, bu bireyin kadınlar ve köylüler olmadığını, ama çoğunlukla aristokrasiye karşı kendi mücadelesini yapan, pazarda bir yeri olan burjuvalar olduğunu görüyoruz. Avrupa toplumunda bu bireyin somut varlığı, pazarda yer alan erkekler; biz de bunlara burjuva diyoruz. Birey kavramıyla burjuva kavramı beraber gidiyor. O yüzden de, sivil toplumun ilk ortaya çıkışında, burjuvaların var olan aristokrasiye karşı mücadelesinde, aristokrasiden belli haklar kazanmasından konuşuyoruz. Nedir bu haklar? Mülkiyet hakları, serbest pazarda dolaşım hakları. O nedenle nc özellik de "sivil haklar". Buna znel haklar ya da subjektif haklar da deniliyor; yani siyasal olmayan, doğrudan ekonomiyle ilişkili olan haklardır.

Keyman (2004:3) devamında liberal felsefenin öncülerinden John Locke ile cumhuriyetçi felsefenin öncülerinden Montesquieu'nin sivil toplum ile ilgili görüşlerinin ortak noktalarından hareketle sivil toplumla eşdeğer gördüğü modern toplumu, serbest pazar+ birey+sivil haklar Şeklinde ifade etmektedir. Çünkü modern toplumdan konuşmak demek, pazar toplumundan ve bireyden konuşmak demek; ama bireyin de burjuva olarak, "homoeconomus" denilen ekonomik varlık olarak hareket etmesi ve bu bireyin de devlete karşı, iktidara karşı haklara sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

Adam Smith de devletin müdahale etmediği, kişinin kendi çıkarını gerçekleştirebildiği bir özgürlük alanı, üretim ve alışveriş anlamında işbölümü, hünerler, kaynaklar ve zenginlik temelinde ekonomik faaliyetler ve pazar sürecini sivil toplumun merkezine yerleştirmişti. Bu dönemde sivil toplum kavramı, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi ve modern toplumu meydana getiren bireylerin haklarını özel mülkiyet ve serbest piyasa temelinde destekleyecek bir model olarak ve ekonomik güce sahip burjuva sınıfının toplumdaki yerini pekiştirecek ekonomik ve siyasi haklar elde etmesini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Uğur, 2011:14-15).

Kapı, Tutar ve zyakışır (2012:9-10)'a göre de; modern anlamda sivil toplum kavramı, modernitenin toplumu homojenleştirme iddialarına karşı ortaya çıkan, vatandaşlar ile devlet arasında direkt bir ilişkiyi tesis etmeye çalışan ve sosyal düzenin temellerini yeniden tartışmaya açan anlayışlarla birlikte anılmaya başlanmıştır. Sınıf atışması, anayasal düzen ve demokratik devlet gibi anlayışların gündeme girmesiyle 19.yüzyılda unutulmuş olmasına rağmen, 1970'lerde Polonya ve Doğu Avrupa lkelerindeki totaliter yöntemlerin eleştirilmesinde, Batı Avrupa'daki refah devleti anlayışının eleştirisinde ve Latin Amerika'daki askeri diktatörlere karşı mücadelelerde yeniden gündeme oturmuştur. 18.yüzyılda sivil toplum daha çok o dönemde revaçta olan liberal anlayışlarla tanımlanmıştır. Yeni bir çoğulculuk devrimi olarak kabul edilmiştir. Son dönemlerde ise, sivil toplum Batılı sağcılarının devlete karşı kazanmış oldukları zafer ve ekonomilerdeki neo-liberal anlayışların dirilmesiyle birlikte anılmaktadır.

Öyle ki elik, Ayas ve Koç (2009:27)'ye göre, sivil toplum, liberal düşüncenin temel kavramlarından birisini oluşturmuştur. Liberalizm, inisiyatifini bireye vermiş, devlete ise bireylerin girişimlerinin ve örgütlenmelerinin çoğulcu bir yapı içerisinde, serbestçe gerçekleşmesini güvence altına almasını sağlama şeklinde sınırlı bir rol biçmiştir. Temel parolası "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" olan liberal anlayışın bireyler kendi yararlarını maksimize etmeye çalışırlarken bu arada toplumsal faydayı da en azami düzeye ıkartacakları dşnlmştir. Bu açıdan bakıldığında sivil toplum, ekonomik örgütlerini srdrldği, fakat aile yaşamının gerçekleştiği yer anlamında özel alanı dışarıda tutan bir içeriğe sahip olmuştur. Liberal görüşe göre, sivil toplum özel piyasa sektri ile anlamdaştır. Bir bütün olarak toplumu; devlet ve sivil ya da özel alanı uzlaştıran, iki hücreli bir modele göre algılanmaktadır. Özel sektör, zgrlği ve bu alanla ilgili olan devlet sektri dışındaki her şeye göre tanımlanır. Güçlü bir sektör karşılıklı olarak yalnızca zayıf bir devlet kombinasyonu ile olanaklı olabileceği düşünülür.

Sivil toplumun devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmesi ise 18.yüzyıldan sonra olmuştur. Böylece sivil toplum bireylerin, kamusal alanda bir dizi hak ve yükümlülüklerle donatıldıkları alan olarak ortaya çıkmaya ve bağımsız örgütlenmelere temel olmaya başlamıştır.1750'li yıllardan itibaren sivil toplum artık devlet kavramıyla ilişkilendirilmekten çıkmış giderek devlete eşdeğer nitelikte ayrı bir kavramı temsil etmeye başlamıştır. Bu durum o dönemde liberal bir dünya görüşünü savunan, burjuvazinin sivil toplum kavramını, siyasi alandan bağımsız toplumun özel yaşamına ve ekonomik pazara ayrılmış bir sosyal alan ile eř tutulmasından kaynaklanmıştır. Marx'a göre de sivil toplum 18.yüzyıl Avrupası'nda burjuvazi ile gelişti. Onun için,

sivil toplum üretici güçlerin belli evrimsel gelişiminde ortaya çıkan ve bireyler arasındaki ekonomik ilişkilerin tümüdür (Öztürk ve Şahin, 2008, 11-12).

Bunun yanında Taylor batıdaki kendi kendine ortaya çıkmış, siyasal iktidarı etkileme şansına sahip sivil toplum kuruluşları ile yine batıda ortaya çıkan korporatizmi birbirinden ayrı olarak ele almaktadır. Şüphesiz devletten bağımsız sivil toplum kuruluşları ile hükümetle iç içe girmiş ve gerçekte hükümetin kontrolü altında bulunan, özerkliğinden söz edilemeyen sendikaların, işveren örgütlerinin yer aldığı sistem birbirinden farklıdır. Taylor tarafından korporatizmi, bir başka deyişle faşist devlet sistemi ile sosyalist devlet sistemi sivil toplum yapılanmalarına bakış konusundaki kuşkular yeterince ortaya konmaktadır. Her iki sistem de totaliter ideolojik mantığının bir gereği olarak toplumun devletten bağımsız olarak örgütlenmesini kendi sistemi açısından bir tehlike olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle sivil toplumu tanımlamanın temel koşullardan belki de ilki konuya liberal-özgürlükçü bir perspektiften yaklaşmaktır. Nitekim bu yaklaşımın egemen olduğu toplumlarda sivil toplum gelişme şansı yakalamıştır (Doğan, 2002:256).

Ancak sivil toplumu, yalnızca rijit bir devlet karşıtlığına indirgemek onu doğru anlamak için yeterli değildir. Çünkü sivil toplum; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanma nitelikleriyle hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukukla dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. Bir başka deyişle, sivil toplum devlet iktidarına karşı dikkatli ama saygılıdır (Sarıbay, 1998:90)

Bununla birlikte, 19. yy'dan itibaren bazı siyasal ve toplumsal düşünürler önceki tanımlamalar arasındaki görüş ayrılığının ötesine geçmeye çalışmışlardır. Bu dönemden itibaren Tocqueville'in, Durkheim veya Weber'in ilham kaynağı olduğu modern sivil toplumun yeni bir yorumu ortaya çıkmaktadır. Bu yorum beş temel kurala dayanır: (<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var...ab-komisyonu-stk-arastirmasi.doc>, Erişim Tarih, 12.11.2013)

-Sivil toplum, devlet, aile ve yerel yaşamdan bağımsız bir toplumsal alandadır.

-Bireyler, sivil toplumu oluşturan herhangi bir dernek, işyeri veya gruba katılmaya zorlanamazlar.

-Sivil toplum hukuk düzeninin dışında kalamaz.

-Sivil toplum, kolektif hedefler koyar ve vatandaşları temsil eder, örgütlü sivil toplum bireyler ve devlet arasında “aracı” ve “itici güç” olarak rol oynar.

Bu yönleriyle sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme STK olarak görülse de, modern toplumlarda, iktisadi amaç gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan; kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlar STK olarak görülmektedir (Uğur, 2011:20-21). Yani sivil toplumun mevcudiyeti, STK'ların varlığı ile kurumsallaşmasıyla sağlanmaktadır.

Sivil toplum kendini birçok araç ile temsil etmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları bu araçların içinde en önemlisidir. Sivil Toplum Kuruluşları hayatın her alanında faaliyet gösterebilen, faaliyet alanları geniş ve konusu sınırsız olan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları ne devlet

karşıtı olabilir ne de devlete alternatif oluşturabilir. Çünkü devlet onları kendine ait politika ve programların içine dahil etmiştir. Başka bir ifadeyle Sivil Toplum Kuruluşları devletten bağımsız değildirler ve devlet örgütleri de değildirler. Hiçbir durumda devletin üzerinde de olamamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkışı ne devletin yokluğunu ne de zayıflığını varsaymaktadır. Çünkü Sivil Toplum Kuruluşları devlet faaliyetinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır (almaşur ve Doğan, 2011:103).

Düşünsel temelleri yukarıda özetlenen sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışı güneyde Hindistan'daki Gandhi hareketi içinde hükümete karşı halkın haklarını savunma amaçlı bazı kuruluşların kurulması ile Kuzeyde ise Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşın yıktığı Avrupa için yardımlaşma kuruluşlarının oluşturulmasına dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise devlet sivil toplum kuruluşları üzerine kurulmuştur. Bu durum Amerikan toplumunu oluşturan bireylerin demokrasinin oluşumu için uygun bir ortam oluşturmasından kaynaklanmaktadır (Emini, 2013:44).

Tarihsel olarak her toplumda devlet dışı organizasyonların çok eskilere dayanması gerçeğine rağmen, aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasının dünya gerçekleri ile STK'ların gündeme geldiğini söylemek abartı olmayacaktır. Devletler ve toplumlar arasındaki anlaşmazlıkları çözecek uluslararası kurum ve kuruluşların, yani BM çatısı altında oluşturulacak alt birimlerin, tesis edilmesi çalışmaları ile devlet dışı organizasyonlar teriminin doğuşunu gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür (Talas, 2011:391).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslar arası kurum ve kuruluşlar, devletlerin mutlak otorite olduğu anlayışını aşındırarak sivil gelişmeleri desteklemeye başlamışlardır. BM gibi geniş çaplı kurumlar ve AB gibi bölgesel oluşumların; evre, kadın, ocuk ve insan hakları gibi kavramları ve demokratik kurum ve normları üye ülkelerin politikaları arasına sokarak bir yandan ulusal devletlerin üstünde bir mekanizma oluşturduğu; bir yandan da bu haklar etrafında gelişen yerel sivil toplumsal hareketlerin canlanmasını sağladığı belirtilmektedir. Sivil toplumun canlanışında Sovyetler ve Doğu Avrupa'daki merkezi bürokratik devlet yapılarının başarısız olması ve çökmesi ile küresel gelişme ve değişmeler önemli rol oynamıştır. Devleti yapıların başarısızlığı ve çökmesi ile bireyin ve sosyal aktivitelerinin önemi artmış, çıkar temelli olmayan yeni tür sosyal hareketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının oluşmasını sağlamıştır. Böylece aktif ve katılımcı bir sivil toplum anlayışı öne çıkmıştır (Yılmaz, 2003:320).

Ancak "sivil toplum örgütü" konseptinin asıl popülerlik kazanmaya başlaması, BM Őartının 71.maddesi ile STÖ'lere barışın tesisi sürecinde "danışmanlık" rolü (consultative role) verilmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece STÖ'ler uluslar arası aktörler olarak kabul görmeye başlamışlardır (Yılmaz, 2012:158).

1980'li yıllardan sonra sivil toplum kuruluşlarının önemi, küreselleşme, neo-liberalizm ve katılımcı demokratik sistemlerin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte artmıştır. Özellikle internet gibi iletişim teknolojilerinin gelişmesi STK'ların daha iyi örgütlenmelerine ve sosyal duyarlılıklarının artmasına önayak olmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra gelişen ve yaygınlaşan STK'lar ilerleyen tarihlerde sosyal politika ve ekonomide ortaya çıkan krizle birlikte

birçok ülkede sosyal politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Uğur, 2011:27-28).

Özellikle refah toplumlarında kültür, evre gibi günlük yaşama ilişkin sorunların kısa sürede zlmesinde konuyu daha yakından takip edebilecekleri için sivil toplum kuruluşlarına olan ilgi artmıştır. Devlet, refah toplumlarında ideolojik ve ekonomik alanlarda klmştir. Oysa hizmet alanında devletten daha etkin olunması beklenmektedir. Bu beklentilerin devletçe yerine getirilmediği gözlendiğinden sivil toplum kuruluşları devreye girmiştir (Doğan, 2002:255-256).

Avrupa sivil toplum, sosyal refah örgütlerini, profesyonel meslek odalarını, sendikaları, işveren örgütlerini ve pek çoğu Avrupa düzeyinde örgütlenmiş ajansları içeren çok geniş bir yelpazedeki kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve ajansı kapsar. Bu birimler geleneksel olarak ulusal düzeyde faaliyet göstermekte olup faaliyetleri yakın zamana kadar ulusal kamusal alanla sınırlıydı. Ne var ki Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanması, Avrupa düzeyinde bir kamusal alanın gerekliliğini ortaya koydu. Böylelikle yeni bir düzenlemede sivil toplum kuruluşlarının uluslar üstü kurumlarla iletişime geçmesi ve bunu mümkün kılacak sağlıklı iletişim kanallarının oluşması gündeme geldi. Bu da ulus aşırı sivil toplum oluşumlarını teşvik etti (Arabacı, 2003:25).

Geçtiğimiz süreçte Avrupa STK'ları, giderek önem kazanmış, ye sayılarını her geçen gün artırmış önemli bilgi birikimleriyle AB'nin politika oluşturma sürecinde aktif rol üstlenmişlerdir. Son yıllarda "demokratik açıklık" AB'nin önemli temsil sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu sorunun temelinde önemli bir temsil ve katılımın yetersizliği bulunmaktadır. Bu bağlamda farklı türde temsil ve katılımın artırılmasının meşru, güçlü ve entegre olmuş bir Avrupa'yı tesis etmeye imkan sağlayacağı aşıkardır. Dolayısıyla sivil topluma danışma her anlamda önem arz etmeye başlamıştır (Akgün ve Bilgihan, 2011:10).

Kısaca sivil toplum girişimlerinin batıdaki gelişim tarihine bakıldığında birinci aşamada liberal değerlerin yerleştirilmesi, ikinci aşamada merkez-dışı ülkelerdeki yönetimlerin demokratikleşmesi amaçlarını taşırlarken yeni dönemde ise daha küresel boyuta ulaşan sorunlara eğilmeye başlamışlardır. Çünkü merkez-dışı ülkelerdeki sivil girişimler bu üç gelişim safhasını aynı anda tecrübe etmektedirler. Zira bu lkelerin çoğunluğu hala liberal değerleri özümsemiş ve demokratikleşmeyi tam anlamıyla sağlamış değildir. Bu yüzden, merkez-dışı ülkelerdeki sivil girişimlerin hem gündemleri daha yoğun hem de amaçları daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. Aynı anda hem liberalleşme hem demokratikleşme hem de küresel sorunlarla ilgilenme maliyetinin yüksekliliği ve yerel kaynakların yetersizliği kaçınılmaz olarak merkez-dışı ülkelerdeki sivil girişimleri gelişmiş ülkelerden destek almaya itmektedir (Ateş ve Uysal, 2006:72).

4. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ

Geçmiş tarih içerisinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki vatandaşlar, sosyo-ekonomik statülerini geliőtirmek, çevreyi korumak, insan haklarını savunmak ve daha önce gündemde olamayan ya da hükümet tekelinde olan birtakım amaçları yerine getirmek için birtakım birlikler, fonlar ve benzer kurumları kurmak için çaba harcamıőlardır (ztrk ve Şahin, 2008:19).

STK’lar dünyada önem kazanırken Türkiye’nin bu geliőtmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu sebeple Türkiye’de STK’lar her geçen gün önem kazanmaktadır. lkemizde sayılarının on binlerce ifade edilmesi ve toplum üzerindeki etkisi de bunu ortaya koymaktadır. Tarihimizde-zellikle Osmanlı Devleti’nde- büyük bir işlev üstlenmiő olan bu kurum ve kuruluşlar, günümüzde de geliőtmelerini sürdürmekte ve ekonomik toplumsal yapımıza katkı sağlamaktadır (KocabaŐ, 2008:174).

Demokrasinin yerleőtirilme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen sivil toplumun, Türk siyasal hayatındaki geçmiş büyük lde Osmanlı mirasına bağlı olarak Őekillenmiőtir. Bu yüzden Türkiye’de sivil toplumun tarihsel arka planına ilişkin izleri, Osmanlı toplumsal-siyasal yapısını etkileyen geliőtmeleri takip ederek izleyebiliriz (Tosun, 2008:10). Osmanlı toplumunda batılı anlamda sivil toplum taleplerinin baŐlangıç noktasını ise modernleşme taleplerinin baŐlangıç noktası ile paralel düŐünebiliriz. Osmanlıdan günümüze modernleşme sürecini Tanzimat, Islahat, MeŐrutiyet ve Cumhuriyet diye kaba bir çizgi üzerinde ifade edecek olursak, modernleşme talebinin aŐaėıdan yukarıya değil de yukarıdan aŐaėıya doğru bir seyir takip ettiğini, bu süreçte siyasal amaçlı siyasal örgütlenme taleplerinin de kendini merkezin dışında hisseden kesimlerden gelmekte olduğunu görmekteyiz. Bunları, bazı azınlık grupları, Jn Türkler ve devamı niteliğindeki İttihat ve Terraki Hareketi ve KurtuluŐ Savaşı yıllarında farklı amaçlarla kurulmuş olan cemiyetler Şeklinde ifade edebiliriz (Abay, 2004:280).

Ayrıca sivil toplumun son yüzyıl içinde Őekillenen ve dönüŐen modern Türkiye’nin toplumsal ve siyasal tarihine paralel olarak farklı dönemler içinde farklı konumlar olarak geliőttiėi görülmektedir TÜSEV (2011), Türkiye’de Sivil Toplum Bir Dönüm Noktası, CIVICUS Uluslar arası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), Türkiye lke Raporu’nda ise bu geliőtmeyi beş farklı tarihsel dönem içinde ele almak mümkün olduğu belirtilmektedir: 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası dönem.

almaŐur ve Erdoğan (2011:103)’e göre ise sivil toplum, Türkiye açısından yeni bir olgudur. Kavram, 1980’li yıllarda hayata girmiş ve tartıŐılmaya başlamıştır. Ancak Batı’daki anlamda ve iŐlevde sivil toplum örgütlerinin oluŐumu için gerekli olan sosyoekonomik koŐullar daha yeni oluŐmaya başlamıştır. Türkiye’de sivil toplum tartıŐmalarının özellikle son yıllarda yoėunlaŐtıėı söylenebilmektedir. Bu tartışmaların nedenlerinden biri, dünyadaki tartışmaların lkemizde de yankı bulmasıdır. Fakat asıl neden, lkemizde ilk örnekleri 1940’lı yıllarda grlen, ancak 1980’li yıllardan sonra büyük bir geliőtme gösteren sivil toplum örgütlerinin sosyal yaşamda ve kamusal alanda etkili olmaya baŐlamasıdır.

Keyman (2004:4)’a göre de, 1980’lerden bu yana, dünyadaki geliőtme paralel olarak sivil toplumun Türkiye’de de geliőttiėini görüyoruz. Bu süreç içinde, STK’ların toplum içinde yaygınlaŐtıėını, sayılarının giderek arttığını,

sivil toplumun öneminin artığını, sivil toplum söyleminin siyasi partiler, hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanıldığını görüyoruz. O'na göre sivil toplumu düşünürken elimizde iki eksen var. Bir tanesi, devlet denetimi dışında kalan örgütsel bir yaşamın varlığı. İkincisi de toplumsal sorunları zelmeye dayalı, aktif yurttaşlığı hayat geçiren ve bu anlamda demokratik toplumu yaratmaya katkı sağlayan bir aktör. Bu ereve içinde Türkiye'ye baktığımızda yani devlet denetimi dışındaki örgütsel yaşam, bir de sorunlara zm bulma bağlamında aktif vatandaşlığı hayata geçiren bir aktör olarak sivil toplum. Böyle bakınca, 1923'ten bugüne kadar Türkiye'deki modernleşme tarihi  dönem içinde okunabilir: (Scholte ve Keyman, 2005:18).

-1923-1980: Cumhuriyet modernliğinin kurulma ve demokrasiye geçiş dönemi. Bu anlamda 1950'lerdeki çok partili demokrasiye geçişin, bu dnemselleştirmede çok fazla etkisinin olduğunu düşünmüyorum.

-1980-2000: Sivil toplumun canlanma ve niceliksel olarak topluma yaygınlaşma dönemi.

-2000'den bugüne: Sivil toplumun küreselleşme ve etkin bir aktöre dönüşme süreci

Scholte ve Keyman (2005:18), 1923-1980 döneminin Osmanlı döneminin son zamanlarında başlayan bir modernleşme sürecinin olduğunu ama 1923 bir kırılma noktası yarattığını belirtiyor. O'na göre bu kırılma noktası, Türk modernleşmesini ulus-devlet kurma sürecine dönüştüren bir modernleşme anlayışıdır. Bu da Ulus-devlet temel olarak da toplumu modern bir topluma dönüştürme projesidir.

1923'de Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız bir modern ulus-devlet olarak deklarasyonu ile başlayan cumhuriyet tarihinin ilk dönemlerinde (1923-1945) de örgütsel yaşamın önemli olduğu ve özellikle modern bir ulus devlet kurma çabası içindeki devletle organik bir bağ içinde yaşadığı görülmektedir (TÜSEV, 2006:36).

Cumhuriyet döneminde her ne kadar yeni bir devlet ve toplum projesi ile girilmiş olsa da, sivil toplum örgütlenmesi açısından Osmanlıdan miras kalan siyasi ve toplumsal kültürün büyük lde devam ettiğini görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde ayrı bir yeri olan tek partili dönemin modernleştirici anlayışına ters düşen hiçbir uygulamaya yer vermediği bilinen bir gerçektir. Yukarıdan modernleşme projesinin uygulayıcıları olarak Cumhuriyet elitinin öngördüğü devlet-toplum modelinin işleyişte geleneksel Osmanlı modelinden pek farkı kalmıyordu. Yukarıdan modernleşmeye yönelik tepkiler ya dinsel kökenli ya da liberal muhalefet odaklı gelişmiştir. Savaş sonrası toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel göstergelerinin de zayıflaması eklendiğinde, tek partili dönemin sivil alanını canlandırarak alt yapıdan yoksun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tek partili dönemde bir yandan Batılı-modern bir toplum yaratılmaya çalışırken, diğer yandan yükselen muhalefete yönelik baskılar ve yasaklar sağlıklı bir sivil toplum ortamının gelişmesine set çekmiştir (Abay, 2004:280 ve Tosun, 2008:13)

Bu koşullarda çoğunlukla sosyal amaçlı ve devlet eliyle kurulan kurumlardan bahsetmek mümkündür. Nitekim Cumhuriyet dönemi temel olarak üç ana kurum, özellikle devletin sosyal politikasına katkıda bulunabilmek amacıyla kurulmuştur. Bunlardan ilki Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti bugünkü adıyla Türkiye Kızılay Derneği'dir. İkincisi Himaye-i Etfal Cemiyeti yani

Çocuk Esirgeme Kurumu üçüncüsü ise Türk Hava Kurumu'dur. Bunları takiben 1928'de Yardım Sevenler Derneği kurulmuştur. (Uğur, 2011:29).

Yukarıda belirttiğimiz tarihsel olgulara ek olarak,1924 yılında yaşanan çok partili hayata geçiş deneyiminin sonunda gelen isyanların ardından kurulan İstiklal Mahkemeleri ve ıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu zaten 1929 döneminde devlet-toplum ilişkilerinde devletin alanını toplum aleyhine genişleten uygulamalardı.1930'daki çok partili demokrasi denemesinin sonuçları ise, Türk Ocakları'nın kendilerini feshederek Halkevlerine katılmaları, bazı derneklerin kapatılması, bazılarının ise kendi kendilerini kapatmaları olmuştur. Kurtuluş Savaşı boyunca, kurtuluş mücadelesinin baş örgütleyicisi olarak önemli bir boşluğu dolduran sivil toplum örgütleri Cumhuriyetin kurulmasından sonra, yönetici kesim tarafından eski rejimin kalıntıları, devamı olarak görülmüştür.1930-1935 yılları arasında potansiyel siyasal muhalefet odağı olarak görülen pek çok muhalefet odağı olarak görülen pek çok kurum ya kendiliğinden kapanmış ya da kapatılmıştır. Bu dönem kökeni I. Meşrutiyet dönemine uzanan, pek çok derneğin zorla ya da kendiliğinden tek çatı altında toplanmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bir başka ifadeyle, tek parti döneminde sivil toplum örgütlenmesi üzerinde artan merkezi denetim ve idari vesayetin ağırlığı, tek tip bir sivil topluma gidişin habercisiydi. Pek çok örgütün tek çatı altında toplanmaya çalışılması örgütsel çeşitliliği olumsuz yönde etkileyen bir faktördü (Tosun, 2008:14).

Çok partili dönem bütün eleştirilerine rağmen demokrasinin kısmen de olsa gelişmeye başladığı, toplumsal bazda görece özerk ortamların oluşmaya başladığı, toplumdaki farklı kesimlerin örgütlenmeye başladığı ve bu bakımdan da sivil toplumun örgütlenmeye başladığı bir dönemdir. Demokrat partinin iktidara gelmesiyle yasaklanmış olan sivil toplum unsurları tekrar sahneye çıkmıştır. Bu dönemde gün yüzüne çıkan sivil toplum unsurları olarak dini grupları, işveren kesimini, işçi sendikalarını saymak mümkündür. Çok partili yaşamla birlikte köylü, işçi, işveren, değişik dini kesimler, dernekler, vakıflar ve sendikalar siyasal yaşamın aktörleri haline gelmiş ve böylece toplum siyasal, ekonomik, kültürel ve ideolojik bazda farklılaşmaya başlamıştır (Kapu vd., 2012:67).

Ancak toplumsal yaşamda devletin ağırlığı ve denetimi,1945-sonrası dönemde çok-partili demokrasiye geçişte de devam etmektedir. Bu dönemde, örgütsel yapı meslek odalarını sendikaları ve hemşeri örgütlerini de içine almakta, fakat sivil toplumun gelişimini değil devlet denetimini sağlayan bir yapıdadır. Benzer şekilde, siyasi partiler devlet denetimine karşı mücadele etmek yerine, örgütsel yaşama kendi çıkarlarını gerçekleştirmede kullanılacak müşteriler olarak yaklaşmıştır.1945–1980 dönemi, katılımcı siyasal kültürün çok gelişmediği, devlet denetiminin toplumsal yaşamda ve modernleşme sürecinde devam ettiği bir dönem olmuştur. Bu dönem içinde, devlet denetimi güçlü-devlet yapısını temsil eden silahlı kuvvetlerin parlamenter yaşama üç kere (1960-1971-1980) müdahale etmesini içermektedir. Bu askeri müdahaleler demokrasinin gelişmesini ciddi bir sekteye uğratarken, hem örgütsel yaşam üzerinde, hem de katılımcı kültür üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Güvenlik ideolojisinin demokrasinin önüne geçtiği, çok partili parlamenter demokrasinin, kesintiye uğradığı, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ve

örgütlü yaşama katılımın engellendiği askeri darbeler, Türkiye’de devleti topluma karşı güçlendirme işlevi görmüştür (TÜSEV, 2006:37).

Öyle ki bu süreçte devlet toplumun hemen her alanını totaliter bir biçimde kontrol altına aldı 1983 genel seçimleriyle Türkiye’de tüm siyasal ana akımlar, devletin toplumdaki yerinin ne olması gerektiğini yoğun biçimde tartışmaya başladılar. Bu tartışmaların ortak vurgusu devletin topluma müdahalesinin geriletilmesi gerektiğiydi ama aslında daha geniş çerçevede tartışılan, neden Doğu toplumlarında devletin toplumun üstünde baskıcı bir konumda olduğuuydu. Tartışmaların işaret ettiği sonuç řu oldu: Doğu toplumlarının temel sorunu, bireyi devlet gücü karşısında koruyacak mekanizmaların ve yapıların, yani sivil toplumun olmayışıydı (Sarıbay, 1998:95).Bu yönüyle Türkiye’de sivil toplum konusunda tartışılan görüşler özellikle demokratikleşme çerçevesinde sürmektedir (Doğan, 2002:279). Ki Arabacı (2003:17) da Türkiye’deki demokrasinin sancılı gelişim sürecinin STK’ların gelişiminde de önemli ölçüde belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’de sivil toplum ile ilgili esas gelişmelerin 1980 sonrası dönemde yaşandığını söyleyebiliriz. Zira bu tarihten sonra sivil toplumun gelişimini kolaylaştıran, hatta teşvik eden iç ve dış faktörler söz konusu olmuştur. İç faktörler olarak devletin küçülmesi ve liberalleşme politikaları, ekonomide özelleştirmeler, yerel yönetimlere yetki aktarımı, farklı sosyal hareketlerin ortaya çıkması, sistemi tümüyle dönüştürmeye çalışan ideolojik grupların tasfiye edilmesi gibi nedenler sivil toplumun önünü açan iç dinamikler olmuştur. Özellikle düşünce, inanç ve girişim özgürlüğünü savunan düşüncülerin aydınlar arasında yaygınlaşması ve bu düşünceleri savunan aydınların üniversitelerde ve medyada boy göstermesi sivil toplum açısından önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu aydınlar resmi ideoloji tarafından savunulan homojen bir ulus, tek tip bir kamusal alan, devlet merkezli bir siyasal yapıyı eleştirmiş; bunun yerine toplumsal, çeşitlilik, kimlik, özgürlük, piyasa ekonomisi, sivil toplum, katılım gibi kavramları savunmuştur. Kısaca bir yandan siyasete ve siyasi aktörlere hakim olan yeni anlayış, bir yandan da aydınları sarmalına alan liberal dünya görüşü sivil toplumu besleyen iç gelişmeler olarak kaydedilir. Öte yandan Soğuk Savaş Döneminin sona ermesi, küreselleşme ve bilgi toplumunun gelişimi, ülkenin her yönüyle dışa açılması ve Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği gibi faktörler sivil toplumun gelişimini destekleyen dış faktörler olarak gösterilebilir (aha vd., 2013:19).

Böylece Türkiye 80’li yıllarda başlayan ve 90’lı yıllar boyunca devam eden sosyo-politik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşılmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamış, ekonomik ve kültürel hayatta da devletin etkisi azalmıştır. Devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmış STK’lar sesini daha fazla duyurmaya başlamıştır (şah, 2008:12-13).

1990’lı yılların sonunda, sivil toplum alanında büyük kırılmalar meydana getiren üç önemli gelişme meydana gelmiştir. İlk olarak, 1996 Habitat Kongresi Türkiye’de sivil toplum olgusunun öneminin ve sivil toplumun uluslar arası aktivitelerinin Türk kamuoyunda belirgin ölçüde algılanmasına imkan vermiştir Arabacı, 2003:17). Çünkü ilk defa farklı kesimlerden sivil toplum örgütleri

ortak bir etkinlikte buluştular ve düzenleme komitelerinde birlikte yer aldılar. Oysa geçmişte resmi sahadaki çatlaklar sivil toplum sahasına çok gürültülü biçimde yansıyor ve kaba kuvvete kadar uzanıyordu. Bu defaki rnek Türkiye’de ilk defa özerk bir sivil toplum sahasının olabileceğini gösterdi (Gümüş, 2004:12). İkinci olarak, İzmit ve Düzce’de meydana gelen iki büyük deprem sonrası yaşananlar, sivil toplumun imajını ve devlet-sivil toplum ilişkilerini kökten değiştirmiştir (Arabacı, 2003:17). Bu dönemde STK’lar, toplumsal dayanışma anlamında son derece nitelikli ve karşılıklı güvene dayalı bir ortam yaratmıştır. Bu sayede de kamuoyunun STK’lara bakışında önemli bir pozitif değişim yaşanmış ve STK’lar daha meşru kurum olarak algılanmış, hem STK’lar arasındaki, hem de STK’larla sosyal gruplar arasındaki ilişkiler ağını gclendirirken devlet-sivil toplum ilişkisini kararsızlığa itmiştir. nk kutsal devlet algılamasının oldukça gcl olduğu Türk toplumunda, temel sosyal hizmetler devletten beklenmektedir. Oysa Marmara Depremi’nde kamuoyunda devlet aygıtının ne kadar etkin çalıştığı sorgulanmaya başlamış; diğer taraftan devletten beklenen birçok faaliyetin sivil toplum tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle devletle STK’lar belirli faaliyet alanlarında kıyaslanmaya başlamışlardır (opur, 2004).

Türkiye’nin AB’ye adaylık statüsünün resmen onaylanması, sivil toplumun niceliksel ve niteliksel olarak büyük bir değişim geçirmesine zemin hazırlamıştır. Avrupa Birliği’nin Helsinki kararı, Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde verilen en anlamlı ve etkili kararlarından biridir. AB, bu karar ile Türkiye’nin adaylık statüsünü resmi olarak ilan etmiştir. Bu karar hem sembolik anlamı, hem de doğuracağı hukuki ve siyasi sonuçlar nedeniyle oldukça önemlidir. Bu nedenle, adaylık kararı hem uluslar arası aktörlerin, hem iç siyasal aktörlerin büyük lde dikkatini çekmiştir. Uluslararası aktörler, Türkiye’nin istikrarlı bir siyasal aktör olarak AB sürecinde ilerlediğini gözlemleyerek, Türkiye’ye yönelik ekonomik ve siyasal ilişkilerini yeniden biçimlendirmişlerdir. Daha da önemli olanı, Türkiye’deki i siyasal aktrlerdeki değişimdir. Türkiye’nin önemli i siyasal dinamiklerinden olan siyasal partiler ve sivil toplum bu karardan derinden etkilenmiştir. nk Türkiye’de AB sürecini kurumsal kimlikleriyle özdeşleştirmiş ve her türlü tartışmaya rağmen AB yeliğini destekleyen STK’lar bulunmaktaydı. Bunların çoğunluğu iş dünyasına ait rgtlerdi. Bunların yanında AB sürecine olumlu yaklaşan, ancak kamuoyundaki AB tartışmaları nedeniyle AB’den gelecek olumlu bir haber beklentisi içinde olan STK’lar da bulunmaktaydı. Bu beklenti, Türkiye’nin demokratikleşmesi, ekonominin iyileşmesi ve yolsuzlukların azaltılması beklentileriyle paralel olarak, büyük bir potansiyel enerji halinde sivil toplumu beslemekteydi. AB’nin Helsinki’de aldığı adaylık kararı sivil toplumda biriken bu potansiyel enerjinin bir patlama şeklinde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Büyük iş dünyası örgütleri başta olmak üzere, beklenti içinde olan birçok sivil toplum rgt-farklı nedenlerle de olsa-AB adaylığının tescil edilmesini büyük bir coşkuyla karşılamıştır. STK’lar için yeni bir başlangıç ifade eden bu karar, önemli bir dönüm noktası niteliğindedir (Arabacı, 2008:17).

Avrupa Birliği süreci ve bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına verilen önem Türkiye’de de bu kuruluşların gelişiminin hızlanmasını sağlamıştır. Helsinki sonrası gelişmeleri izlemek için, temelde iki ayrı referans noktası olarak alınabilir (Emini, 2013:48). Birincisi, Helsinki kararının verildiği 1999

yılının Aralık ayı, ikincisi Helsinki kararı ile 2004'teki müzakerelere başlama kararı arasındaki dönemdir. Bu kısa dönemde sayısal artışa dikkat çekilmek istenmiştir. Özellikle STK2ların önemli bir kısmını teşkil eden derneklerin sayısında bu dönemde meydana gelen artış dikkat çekicidir. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi'nden elde edilen resmi rakamlara göre, derneklerin sayılarındaki artışlar řu şekilde özetlenebilir:1999 sonu itibariyle faal derneklerin sayısı 57286'dır.2004 sonu itibariyle bu sayı 70115'e yükselmiştir. Aradaki beş yıl içerisinde faal derneklerin sayısı 12829 adet artmıştır. Yaklaşık %22'lik bir artış görülmektedir. Dernek sayısındaki artışa paralel olarak dernek üyelerinin sayısında da artış görülmektedir.2011'de toplam dernek sayısı 89.495'e ulaşırken üye sayısı da 8.852.907 olmuştur.

TÜSEV 2012 Sivil Toplum İzleme Raporuna göre bunda Avrupa Birliği üyelik süreci kapsamında, uygulamada sorunlar ve kısıtlamalarla karşılaşılmaya devam edildiği halde,2004 ve 2008 yıllarında dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuatın iyileştirilmesi etkili olmuştur.

AB müzakere sürecinin sivil toplum örgütleri üzerindeki ikinci etkisi ise sivil toplum kuruluşlarının projelerine sağladığı finansman desteğinde görülmektedir. AB'nin bu bağlamda sağladığı desteklerin sivil toplumu "ideolojik" bir duruştan çıkararak büyük ölçüde "projeci" bir noktaya taşıdığı söylenebilir. Bu durum sivil toplum geleneğinin güçlü olmadığı Türkiye gibi ülkelerde sivil toplum kuruluşlarını "özerklik" anlamında kısmen etkileyip "bağımlı" kuruluşlar haline gelmesi yönünde bir tehlikeyi içinde barındırır da, nihayetinde sivil toplum örgütleri arasında proje kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Böylece sivil toplum örgütleri birbirleriyle ideolojik mücadeleye girişmek yerine proje alma yarışına girişmektedirler. AB'nin sivil toplum örgütlerine sağladığı destek, tam anlamıyla nitel olmasa da sivil toplum örgütlerinin "nicel" gelişimine doğrudan yansımaktadır. Kısaca AB süreci sivil toplum örgütlerinin bir yandan profesyonel bir karakter kazanmasına zemin hazırlarken bir yandan bu tür örgütlerin Türkiye'deki demokratik sistemin yerleşmesine katkı sağladığı söylenebilir (aha vd., 2013:22-23).

Tabi ki söz konusu zaman dilimlerinde; Türkiye'deki siyasal istikrar ortamı, ekonomik yaşamın inişli çıkışlı bir serbest pazar ortamında örgütlenmesi ve devletin sosyal hizmetlere yönelik harcamalarını büyük ölçüde azaltan özelleştirme sivil toplumun rolünü doğrudan etkilemiş, pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi sürdürülebilir kalkınma ve demokratikleşme süreci de STK'ların yeni gündem ve faaliyet alanları benimsemesini ve gelişmesini sağlamıştır (Arabacı, 2008:19 ve Tüsev, 2006:14).

Buna rağmen Türkiye'de STK'ların gelişimini, dernekleşme ve dernek üyeliği üzerinden ele aldığımız zaman Batıya göre yetersiz kaldığını söylemek mümkündür Türkiye'nin 2011 yılı nüfusunun 73 milyon olduğu düşünüldüğünde, nüfusun yaklaşık %12'sinin derneklere üye olduğunu söylemek mümkündür. Gelişmiş Batı toplumlarıyla karşılaştırıldığında bu oranın son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Örneğin nüfusu 5.5 milyon olan Danimarka'da derneklerin toplam üye sayısı 18 milyon. Türkiye'de 10 kişi bir dernek üyeliği elde ederken, bir Danimarka vatandaşının ortalama üç derneğe üye olduğu dikkati çekmektedir (TÜSEV, 2012:6).

Yatkin (2008:35)'a göre, Türkiye'de modernleşme ve demokratikleşme ekseninin temelinde her zaman örgütlerin önemi vurgulanmakla birlikte, bu

vurgu aynı zamanda örgütsel yaşam üzerinde devlet denetimini içermiş ve devlet alanı ve denetimi dışında sivil bir hayatın gerçekleşmesi son dönemde ortaya çıkmıştır. Özünde ve esasında, örgütsel bir yaşam olarak sivil toplum olgusu, Türkiye’de çok yeni bir olgudur ve bu anlamda her ne kadar son dönemlerde sivil toplumun artan öneminden sıklıkla bahsedilse de, sivil toplumun nitel ve nicel öneminin artması çok yeni bir olgudur.

Ayrıca Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan başlarsak doksán yıldır, Tanzimat’tan başlarsak 174 yıldır Batılılaşma, modernleşme, ağdaşlaşma, kapitalistleşme ve son 67 yıldır da demokratikleşme tecrübesi yaşanmaktadır (Rakamlar 2013 yılına göre güncellenmiştir). Bütün bunların sonucunda Türkiye’deki geleneksel ve kolektif aşiret, köy, cemaat, sülale ve aile ilişkileri özölmüştür. Batıdaki sivil toplum kurumlarından bazıları yerleştirilmiştir. Ancak tam da bu kurumlar ve onun öngördüğü klasik sivil toplum ilişkileri ve örgütlenmeleri genişleyip yerleşecekken küreselleşme ve bilişim teknolojileri ile birlikte yeni dinamikler ortaya çıkmıştır. Dünya küreselleşme ile birlikte ağ toplumuna doğru bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu ağ toplumu yeni STK’lara gereksinim duymaktadır. Ağ toplumunun gelişmesiyle merkezi otoritenin aşınması tartışmaları başlamıştır. Bu durumda karşılıklı etkileşimle kendi kendini yönlendirebilen kurumlara ihtiyaç oluşmaktadır ve bu da STK’lara talep yaratmaktadır. Bu yeni ortaya çıkmakta olan “sivil toplum” alanının Batıdaki klasik sivil toplum yapılanması veya kurumlaşmasından farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Türkiye’de kenarı olmaktan yavaş yavaş çıkmakta olan, görece olarak özerkleşmiş bir “ağ toplumu”, “örgütlü toplum” veya hatta “sivil toplum”dan söz etmek mümkün hale gelmiştir (Akşit, 2007:10-11).

Buna rağmen yine de 2000’li yıllar Türkiye’de genel anlamıyla liberal demokrasilerde olduğu gibi bir sivil toplum alanının belirginleşmeye başladığı yıllar olmuştur. Bu süreç sivil toplum örgütlerinin önemini ortaya çıkarırken, bundan sonrada artacağına işaret etmektedir (TÜSEV, 2011:58).

5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEĞİŞEN ROLLERİ

Küreselleşme son yıllarda üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Dünyadaki ekonomik, siyasi, sosyal tüm olaylar ile ilgili açıklamalarda kavrama sıklıkla vurgu yapılmakta ve bu süreçte dünyada yaşanan değişim büyük oranda ona bağlanmaktadır. Bu derece işlevsel görölen kavramın bu özelliği, ekonomik, ideolojik, teknolojik gibi çok boyutluluğuna dayandırılmaktadır. Kavramın çok işlevsel ve boyutlu olması, kavramın tanımlanmasını zorlaştırmakta ve karışıklığa yol açmaktadır. Ancak kavramın ne olduğu konusunda ortak bir görüş olmamasına rağmen, yaşadığımız gelişmeleri belirlemedeki rolü konusunda büyük bir uzlaşa söz konusudur. Nitekim devletin ekonomik ve siyasi yapısının değişmesi -ulus devletten ulus ötesi devlete geçiş- özel sektörde çokuluslu işletmelerin ortaya çıkması sivil toplum kuruluşlarının da uluslararasılaşması küreselleşmenin sonucudur.

Nitekim küreselleşme kavramı üzerinden kurgulanan söylemin taşıdığı iddia şudur: Siyasal düzlemde liberal demokrasi (ok partili demokratik sistem, insan hakları ve hukukun üstünlüğü, iktisadi düzlemde piyasa ekonomisi(korumacılığın tasfiye edilerek mal ve sermaye hareketlerinin önündeki bütün engellerin kaldırılması ve ticaretin çok taraflı olarak

serbestleştirilmesi) ve kültürel düzlemde postmodernizm (farklı kültürlerin, inançların ve düşüncelerin, birbirlerini düşman ilan etmeden birlikte yaşamaları ve kaynaşması) olguları evrensel boyut kazanmış ve bunun bir sonucu olarak küresel bir toplum oluşmuş bulunmaktadır (Aydın, 2003:68).

Küresel dönüşüm en kapsamlı farklılaşmayı ekonominin katalizör etkisi sayesinde ekonomi-politik ilişkiler ağı içinde sağlamıştır. Sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, ulus devletin ekonomik serbestliğe boyun eğmesi, refah devleti harcamalarının azalması, "kamu" düşüncesinin tahrip edilmesi gibi belirteçler küresel dönüşümün toplumların politik ve ekonomi görünümünde bıraktığı izleri temsil eder. Bu izler güncel içinde takip edildiğinde varacağımız yer değişen kapitalist pratikler ve çevre ülkeler üzerinde derinleşen ulus devlet sorunu olacaktır (Öztürk, 2006:468).

Zaten küreselleşme sürecinde kapitalizmin bugünkü boyutu, ulus-devleti, ekonominin gelişmesi için uygun bir ölçek olmaktan çıkarmıştır. Ekonomik kalkınmaları merkezden alan ve uygulayan bir devlet sisteminde halkın arzuları değil, merkezdeki bürokratların istekleri doğrultusunda mal ve hizmet üretilir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında egemen olan soğuk savaş ulus-devleti ayakta tutarken, 1990'larla birlikte bu sürecin sona ermesi ulus devletin temellerini sarsan bir diğer unsur olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ABD'nin yegane güç haline gelmesi, küreselleşmenin temel siyasi gelişmesini ifade etmekte; doğal olarak da egemen siyasi aktör ulus-devleti tamamen ortadan kaldırmaya da, büyük ölçüde dönüşüme uğratmaktadır. Bu anlamda küreselleşme, ulus devletin potansiyel öneminin ve bağımsızlığının büyük ölçüde azaldığı bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır (Cebeci, 2008:27).

Bu bağlamda başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşlar tarafından, devletin karar mekanizmalarında baskın olduğu dönemin geride kaldığı, artık farklı aktörlerin karar mekanizmalarının farklı yönlerini kontrol ettiği yeni bir yönetim anlayışının hakim olacağı bir döneme girildiği iddiası gündeme getirilmiştir. Dünya Bankası tarafından "iyi yönetim" olarak ifade edilen bu anlayışa göre, devlet, piyasanın daha etkin işlemesi için gereken yasaları düzenlemeli ve pazarın ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri asgari maliyetle temin etmelidir. Bu anlamda iyi yönetim kavramı, piyasayı kurula bağlayarak düzenleyen, dışsal ekonomiler yaratarak işlem maliyetlerini azaltan ve reform çabalarını destekleyerek sivil toplumun gelişmesi için elverişli koşulları sağlayan piyasa dostu devlet anlayışına da gönderme yapmaktadır (Acı, 2005a:3).

Küreselleşmenin etkisiyle ulus devlet yapılanmasında görülen aşınmalar karşısında artan etkinliği ile sivil toplum kamusal alanla ilişkisi açısından da önemli bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Kar amacı gütmeksizin toplumsal birtakım sorunlara çare bulmak ve toplumun bilinçli sesini duyuran bir örgütlenmeler ağı yönleriyle bir kamusal güç olarak sivil toplumun etkinliği küresel sınırları aşmaya başlamıştır (Yıldırım, 2003:233). Bu noktada Keyman (2005:16)'ın görüşlerine başvurmakta fayda vardır:

"Literatürde, sivil toplumun yeniden canlanmasına bağlı olarak küreselleşmenin etkilerine baktığımızda, bunun iki türlü olduğunu görüyoruz; bunlardan biri, özellikle neo-liberal küreselleşme süreci içinde, devletin toplumda refahı, ekonomik kalkınmayı, çevresel sorunları ve toplumsal

sorunları ozmektteki kapasitesinin dűşmesiyle birlikte sivil toplumun yeniden canlanma süresi arasındaki paralellik. İkincisi de řu; yine literatűre baktığımızda, 1980 ve 90'larda ekonomiden çevreye, insan haklarından kültűrel kimlik taleplerine kadar temel toplumsal sorunların, ulusal ya da yerel düzeyde yařanmış olsa bile, özűnde küresel sorunlar olduđunu görűyoruz. Genel söylem de, 80 ve 90'larda yüz yüze kaldığımız bu küresel sorunlara küresel özűmler üretmemiz gerektiđi; bunları üretmeye de devletlerin, var olan temsili demokrasilerin ve onların temel aygıtları siyasi partilerin yeterli olmadıđı. Bu durumda üçűncű bir sektűre ihtiyaç duyuluyor, o da sivil toplum sektűrű. O yüzden de esasında sivil toplumun yeniden canlanma süreci, aynı zamanda sivil toplumun küreselleřme sürecini de gündeme getiriyor”

Aslan ve Alkış (2013:303) ise küreselleşme ve küresel sivil toplum ilişkisini şöyle ifade etmektedir: *Dűnyayı tek bir mekan olarak algılama ve küresel ilişkilerin oluşturulması, küresel sivil toplumun oluşmasının altında yatan temel faktördür. Küresel sivil toplumun genel çerçevesini küresel dűřünmek oluşturmaktadır. Küresel kapitalist sistem yeni fırsatlar sunmakla birlikte teknolojinin de yardımıyla küresel bağımlılığı da arttırmaktadır.*

Dođan (2002:287)'a göre de, ulaşılan teknolojik ilerlemeler, özellikle elektronik haberleşme alanındaki yeni gelişmeler de bireye ulus devletin sınırlarını ařma duygusu vermektedir. Özellikle globalleşme bireyde kendini sadece kendi yaşadığı ulus devletin oluşturduğu, kendi toplumu ile değil uluslar arası toplulukla bütűnleřme duygusu uyandırmaktadır. Böylece bir uluslar arası boyutlu bir sivil toplumdan ve evrensel anlamda yurttaştan söz edilir hale gelinmiştir. Çünkü artık ulus devlet mantığı ile kendi kendine yeten toplum değil diğer toplumlarla i içe ilişkileri bulunan birey söz konusudur. Bu nedenle sivil toplum da artık uluslar arası ilişkilerle i içe bir konum kazanmıştır. Artık sivil toplumun küreselleşmesinden ya da diğer deyişle globalleşmesinden söz edilmektedir. Bunu en önemli nedenlerinden biri dűnyanın herhangi bir yerinde cereyan eden bir gelişmenin eskiye oranla daha hızlı bir şekilde dűnyanın diğer bölgelerini etkilemesidir.

řimřek (2000:335-336)'e göre de, gönüllű örgütlerin küreselleřme olgusuyla yakından iliřkili olduđu görűlmektedir. Küreselleřme eđilimi; özel sektűrde, çok uluslu iřletmeler olarak kendini göstermesine, devletlerarasında da birtakım uluslar arası ve uluslar-üstű örgütlerin güçlenmesine yol açmıřtır. Bu geliřmelerin yařandığı diđer bir alan ise hükümet dıřı alanda var olan, gönüllű çalıřanların oluřturduđu örgütlerin küreselleřmesidir. O bunu, diđerlerinden farklı olarak, vatandařların oluřturduđu, gönüllű örgütlenmelerdeki vatandař kavramının geniřleyerek “dűnya vatandařlıđına” kaymasına bađlamaktadır. Böylece gönüllű örgütlerin faaliyetleri űlke sınırlarının dıřına çıkarak “sorumlu dűnya vatandařlıđı” temelinde faaliyet göstermektedir. Çünkü artık iliřkiler o kadar karmařık hale gelmiřtir ki, dűnyanın herhangi bir űlkesindeki savař, yoksulluk, felaket, evre sorunları gibi sorunlar yalnız o űlkeyi deđil diđer űlkeleri de ekonomik ve sosyal alanda etkilemektedir. Bu nedenle, bu bilinç düzeyi örgütlenmelerin bu kadar yaygınlařmasının en güçlü nedenlerinden biridir. Diđer bir anlamda küresel gönüllűlűk örgütlenmeleri teřvik eden altruistik deđerler yanında biraz da egoist deđerlerin olduđunu söylemek abartı olmayacaktır.

Böylece 1990'ların başında, farklı yerelliklerde aynı sorunları gündeme taşıyan grupların, uluslararası dayanışma içinde birlikte hareket etmesi, ortak eylemler geliştirmesi ve alternatif çözümler için birlikte kafa yorması mümkün olmuştur. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında internet ve enformasyon teknolojisinin yaygınlaşması ile ekonomik küreselleşmenin etkisi inkar edilemez. Bu süreç içinde, hareketler, farklı ülkelerde yaşanan ortak sorunları yerinde incelemeye, gelişmeler konusunda bilgi akışını sağlamaya, deneyimlerini aracısız olarak paylaşmaya başlamışlardır. Her yerde farklı hükümetlerle ve uygulamalarla karşılaşsalar da, yaşanan sorunların temelde ortak olduğunu ve bu sorunların kaynaklarının ve çözümlerinin de, yerel olmaktan çok genel küresel sisteme bağlı olduğunu bu deneyim içinde giderek daha fazla kavramaya başlamışlardır (Atay ve Kalfa, 2008:132).

Küresel sivil toplum belirtildiği üzere küreselleşme süreçleri ile beraber ortaya çıkmaktadır. Genel olarak görece küreselleşmiş örgütlerin birçoğu merkezi Avrupa'da yer almaktadır. Kapitalist ve dengesiz küreselleşme aynı zamanda reformcu küresel sivil toplum örgütlerinin tepkisini çekmektedir. Küresel kapitalizmin neden olduğu eşsizlikler, bastırılmış kesimleri sosyal adaletsizliklere karşı küresel sivil toplum şemsiyesi altında mücadeleye zorlamaktadır (Alkış ve Aslan, 2003, 303). Nitekim Köymen (2004), sivil toplum kuruluşlarının küresel önem kazanmasının nedenlerini belirtirken ikinci maddede bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Serbest piyasanın ve küresel ekonomik yönetişimin, yer yer, eşsizlikler yaratan / körükleyen dinamiği; uluslar arası üretim ve ticaretin bazı toplumsal kesimlere olumsuz yansımaları, bu etkilerin hafifletilmesini amaçlayan STK'lar için, giderek genişleyen bir alan açmıştır. Bundan dolayı küreselleşme ile sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkinin çift yönlülüğü söz konusudur. Alkış ve Aslan (2013), Anheier ve arkadaşlarına atfen bu durumu "Küresel sivil toplum hem küreselleşmeden beslenen hem de küreselleşmeye tepki gösteren bir olgudur" şeklinde ifade etmektedirler.

Böylece son on beş yıldır yaşanmakta olan küreselleşme süreciyle birlikte, hemen hemen her ülkede yeşermeye başlayan ulus ötesi bağlantılara sahip sivil hareketler bir taraftan küresel sorunlar diye tanımlanabilecek başta yoksulluk, silahlanma, çevre kirlenmesi, ekolojik dengenin bozulması, inorganik tarımın yaygınlaşması ve küresel ısınma gibi sorunlar, özellikle gelişmiş ülkelerin sanayileşme politikalarının yeniden gözden geçirilmesine ilişkin bir söylem geliştirirken diğer taraftan da az gelişmiş ülkelerde demokrasinin ve liberal değerlerin yerleştirilmesi yönünde bir söylem geliştirmektedir (Ateş ve Uysal, 2006:65-66). Böylece söz konusu ülkelerde STK'ların güçlenmesi için uygun ortam oluşturulmaktadır.

Geliştirilen bu iki söylem türü esas itibariyle siyaseti ve ekonomiyi yakından ilgilendirmektedir. Siyasal söylem özellikle dünyanın geri kalmış bölgelerindeki mevcut siyasal yapının dönüştürülmesini hedeflerken, ekonomik söylem de dünya üzerinde özellikle gelişmiş ülkelerde hakim olan kapitalist üretim tarzı zihniyetinin ve büyük sermayenin frenlenmesini hedeflemektedir. Bu yüzden günümüzde ulus devlet-hükümetler dışı küresel girişimler ekseninde yaşanmakta olan kıyasıya mücadele, STK'lar belki de ulus devlet ve çok uluslu şirketlerden sonra en küresel örgütler olarak ortaya çıkmaktadır (Ateş ve Uysal, 2006:65-66).

Kuşku götürmeyecek bir gerçek, küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplum örgütlerinin rollerinin de değişmesidir. Günümüzde uluslararası düzeyde faaliyet gösteren ve heterojen yapıda çok sayıda sivil toplum rgt mevcuttur. Liberal, demokrat, şiddet karşıtı, barışçıl sivil toplum kuruluşlarının yanında anti-liberal görüşleri savunan, bazı durumlarda şiddete başvurabilen ve barışı tehdit eden sivil oluşumlar da küresel ölçekte faaliyetlerini sürdürmektedirler. Dünyanın herhangi bir ülkesinde yaşanan sorunlar o ülkedeki insanları ya da diğer ülkeleri etkiliyorsa, sivil toplum örgütleri bu sorunları gidermek amacıyla faaliyette bulunmaktadır. Örneğin Greenpeace dünyanın herhangi bir yerinde evre kirliliği ile ilgili bir sorun olduğunda protesto faaliyetinde bulunmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin gücü özellikle uluslar arası düzeyde etkili olmaktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın Mayıs 2001'de, Prag'ta gerçekleştirilen protestolar dünyada büyük yankı uyandırdı. Bunun zerine Dünya Bankası Başkanı sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle görüşerek kendilerine şans verilmesini istedi. Bu ve bunun gibi çok sayıda örnek günümüzde sivil toplum örgütlerinin uluslar arası alanda etkinliklerinin arttığını göstermektedir (şenkal, 2003 ve Cebeci, 33-34).

Ayrıca STK'ların yeri ve işlevlerindeki dönüşüme ilişkin nc sektörü anahtar kavram olarak gören değerlendirmelere göre bu durum, neoliberal yaklaşımların yeni yönetim anlayışı ile ilgili gerekçelerine de dayandırılmaktadır. Bu gerekçeler içinde en göze çarpanı, özellikle Dünya Bankası ve BM başta olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından nc sektörün kamu sektörü ve özel sektörle birlikte yönetimde sorumluluğu paylaşacak aday kurumlar olarak gündeme getirilmeleriyle ilişkilidir. Dünya Bankası'nın 1980'li yılların ortalarından itibaren AG'lere sunduğu "yapısal uyumla birlikte büyüme" yaklaşımı, bir yandan iktisadi büyümenin devamlılığını, öte yandan da iktisadi alanın iyi yönetilmesini esas almaktadır. İyi yönetimin başarısı ise kamu sektörü, özel sektör ve STK'ların katılımcı ve çoğulcu bir toplum yapısı içinde birlikte hareket ettiği bir yönetim yapısının varlığı ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda kamusal alanda yönetimin esas aldığı temel sosyal hizmetlerin bölgeler arasında dengeli kalkınma ve sosyal adalet ile fırsat eşitliği ilkelerine uygun olarak yerine getirilebilmesinin, katılımcı demokrasinin glendirilebilmesinin artık sadece kamu kesiminin görevi olmadığı, özel sektörün ve STK'lar aracılığıyla bireylerin doğrudan katılımlarından oluşan bir nc sektörün varlığı ile mümkün olabileceği ileri sürülmektedir (Acı, 2005a:3).

Durusoy (2008)'a göre de, 1990'lardan itibaren uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerle birlikte, büyüme merkezli kalkınma yaklaşımı değişmeye başladı. Bu yaklaşımın dünyayı getirdiği nokta, açlık, etnik ayrılıklar ve ekolojik felaketler olarak dile getirilirken, kalkınma sorunsalında büyüme merkezli anlayıştan "insan merkezli" anlayışa geçildi. Bu anlayışta kalkınma, toplumsal bir faaliyettir ve toplumsal değerler ve kültür önemli belirleyicilerdir. Bu değerlerin yüzeye çıkarılması ve fonksiyonel hale getirilmesi o ülkedeki yönetişim yeteneğiyle ilişkilidir. Katılımcı demokrasi kültürünü de buna eklersek katılımcı demokrasi yöntemleriyle kalkınmayı sağlamak isteyen bir sosyal devlet, halkın sosyoekonomik sorunlarına çözüm ararken kendi ideolojilerini topluma dayatmak yerine, örgütlenebilen ve rgtlenemeyen

sosyal kesimlerin ihtiyaçlarını dikkate alarak STK'lar ile birlikte karar allamalıdır.

Böylece başlangıçta bir araya gelme, devletin ve özel sektörün yanlışlarını gündeme getirme, dayanışma, büyük kentlerde var olma idealiyle kurulup işlev gören STK'lar; günümüzde işsizliğin önlenmesinden okullaşmanın arttırılmasına, teknolojik gelişmeye, aalandırmaya, özel ilgi alanlarının kurumsal alanlarda yaşam bulmasına, uluslar arası ilişkilerin geliştirilmesine, kronik sorunların özölmesine kısacası kalkınmaya devlet ve özel sektörün yanında katkı vermektedir (www.derneklerdergisi.com, Erişim Tarihi: 03.10.2013).

6. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KALKINMA İLİŞKİSİ

Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren STÖ'ler, stabilizasyon, yapısal ayarlama, merkezi planlama, beş yıllık kalkınma planları, ithalle telafi etme, ihraç oryantasyonlu programlar ve dengeli bütçeler gibi küresel kalkınmacı paradigmaların başarısızlığını takiben, kalkınma sürecinin anahtar unsuru haline gelmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi günümüzde STÖ'ler küresel bağlamda faaliyet göstermektedir. Faaliyet gösterdikleri politik, ekonomik, sosyal ve kurumsal ereveler, STÖ'lerin diğerleriyle olan ilişkilerinin boyutunu ve doğasını bir hayli değiştirmiştir. STÖ hareketi içerisindeki küresel patlama, yaygın bir şekilde *kalkınma* olarak adlandırılan,-koşulların gelişim süreci, ulusların ve ölkelerin içinde bulunduğu şartları ve geleceklerini iyileştirme süreci-olgunun teori ve pratiğinde ortaya çıkan meydan okumalara neden olmakta ve bunlardan etkilenmektedir (Bağcı, 2005:14).

Bilindiği gibi kalkınma kavramı, uluslar arası sistemin II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan yeniden yapılanma sürecinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte kalkınma kavramının doğrudan muhatabı esas olarak siyasal bağımsızlıklarını yeni kazanmış eski sömürgelerdir. Bu dönemde uluslar arası düzeyde yaygın kabul gören anlayışa göre, söz konusu ölkelerin uluslaşma süreçlerinin başarıyla sonuçlandırabilmesinin ilk ve temel şartı iktisadi kalkınmalarını sağlamalarıdır. Diğer taraftan kalkınma kavramı ulusal düzeyde, egemen sınıflar ve/veya yönetici elitler açısından meşruiyet aracı olarak da bir işlev yüklenmiştir. Dolayısıyla kalkınma, her iki düzeyde yaşanacak süreci tanımlayan temel bir anlayış olarak algılanmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalkınma kavramına atfedilen bu yer ve önem esas referanslarını Modernleşme Kuramı'nda bulmaktadır (Türkay, 2006:13).

Başkaya (2009:17)' ye göre de aslında kavram "yeni" olmakla birlikte, evrim teorisinin, Modernleşme Teorisinin, etnosantrist ilerleme ideolojisinin yeni koşullarda aldığı biçimdi. Batı ideolojisinin, Batı burjuva düşünce geleneğinin dünyanın geri kalan bölümüne sunduğu, doğrusal ilerleme, sınırsız büyüme paradigmasının bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştı. Bu bakımdan "uygarlaşma", "modernleşme" misyonunun yeni koşullarda aldığı biçimdi.

Bu kadar çok kavramla ilişkilendirilmesi, Türkçe'de de "gelişme" kavramının özdeşi olarak kullanılıyor, kalkınma kavramının tanımlanmasını güçleştirdiği kesindir. Ayrıca Başkaya (2009:17)'nin belirttiği gibi bazı kavramlar sıkça kullanıldığı halde, içerikleriyle pek ilgilenilmez. Veri olarak kabul edilirler ve bir bakıma inanç kategorisine dahil olmuşlardır. Kalkınma kavramı da son yarım yüzyılın en çok kullanılan kavramlarından biridir. Oysa

gerçekten neyi ifade ettiği pek merak konusu olmamıştır. Kavramlar için yüklenen anlamlar her zaman herkes için aynı olmayabilir ve bu doğaldır. Kalkınma kavramı da bu tür kavramlardan biri olup, toplumların gelişme ve değişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerik ve anlamlarda kullanılmıştır. 1950’lerden 1975’lere kadar kalkınmanın ulusal hükümetler ve onların kalkınma politikalarındaki ortakları olan uluslar arası kalkınma kuruluşları tarafından yrtlen soyut, teknokrat, sadece ekonomik büyümeye ve sanayileşmeye odaklanmış makro politikalar olarak görüldüğü biliniyor (Erbay ve zden, 2009:18-19, 2013:4, Ayas vd., 2009:27).

Oysa kalkınma, Amartya Sen (2004:17-18)’e göre, insanların yararlandığı özgürlükleri genişletme süreci olarak görülebilir. zgrlklere odaklanmak, kalkınmayı gayri safi milli hsılanın (GSMH) büyümesiyle, bireysel gelirlerdeki artışla, sanayileşmeyle, teknolojik ilerlemeyle, ya da toplumsal modernleşmeyle özdeşleştirilen daha dar kalkınma anlayışlarına ters düşer. GSMH’nın ya da bireysel gelirin artması toplum üyelerinin yararlandığı özgürlükleri genişletme *aracı* olarak elbette çok önemli olabilir. Ancak zgrlkler, toplumsal ve iktisadi düzenlemelerin (rneğin eğitim ve sağlık hizmetlerinin) yanı sıra medeni ve siyasal haklar(rneğin, kamuyu ilgilendiren meseleleri tartışma ve denetime katılma özgürlüğü)başka belirleyicilere de bağlıdır. Kalkınma, zgrlğ ortadan kaldıran başlıca nedenlerin, zorbalığın, yoksulluğun, sistematik toplumsal yoksunlukla birlikte yetersiz iktisadi fırsatların, baskıcı devletlerin hoşgrszlğnn ya da aşırılıklarının yanı sıra kamusal hizmetlerdeki ihtimalin ortadan kaldırılması gerekir.

Amartya Sen (1983:754), söz konusu dönemde geçerli olan ekonomik büyüme odaklı kalkınma anlayışının diğer eksikliklerini şöyle ifade etmektedir: “Belki de geleneksel gelişim iktisadının en önemli tematik açığı; yoğunluğunu, insanların yetkilendirilmesi ve bu yetkilerden türeyecek kabiliyetlerden çok, tekil malların toplam arzı, birleşik gelir ve ulusal ürün üzerine vermesidir. Nihayet iktisadi kalkınma süreci, insanların yapabildikleri ve yapamadıkları ile alakadar olmalıdır, mesela insanların uzun yaşayabilip mi yaşayamadığı, önlenebilir maraziyetten sakınabilip sakınamadığı, iyi beslenebilip beslenemediği, okuma, yazma ve iletişim yetilerini kullanıp kullanamadığı, edebi ve bilimsel araştırmalarda yer alıp alamadığı vb. İktisadi kalkınma süreci, Marx’ın sözleri ile şartlar ve imkanların bireyler üzerindeki hakimiyetinin yerine imkan ve şartlar üzerine kurulu bireylerin hakimiyetini koymalıdır”.

Han ve Kaya (2006:3)’ya göre de, kalkınma salt üretim ve kişi başına düşen gelirin arttırılması demek olmayıp, azgelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir, kişi başına düşen milli gelirin artması yanında genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir. Ayrıca kalkınma, insan ve toplum açısından sadece maddi yaşamın sürdürülebilmesi değil, onun yanında toplumun yüksek kültür ürünlerini üretebilmesi için geçekleştirilmesi gereken bir süreç ve sürekli bir yarıştır. Bu yarıştan kopmanın tek yolu ise insana yapılan eğitim yatırımdır. Bu yatırımın yapılmasında devletin ve sivil toplum kuruluşunun rolü büyüktür.

WCED (World Commission on Environment and Development-Birleşmiş Milletler Dünya evre ve Kalkınma Komisyonu (1987), Kalkınma sorunu ile

ilgili, son yılların yaygın anlayışı durumuna gelen sürdürülebilir kalkınma stratejisi doğrudan doğruya kalkınmanın başarısızlığıyla ilişkili görülen krizleri, toplumsal adalet, sürdürülebilirlik ve katılım konularındaki eksikliklerden kaynaklandığını paylaşan, belirtilen bu eksiklikleri karşılayabilecek yeni bir kalkınma anlayışı getirmektedir. Sermaye birikimine dayalı “büyüme merkezli” kalkınma anlayışı yerine, “insan merkezli” bir kalkınma anlayışı geliştiren *sürdürülebilir gelişme* kavramı 1980’lerden sonra önem kazanmaya başlamıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporu, sürdürülebilir kalkınma tanımını řu şekilde yapmaktadır: “Sürdürülebilir kalkınma gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınmadır (71, aktaran, Ökten, 2008:100).

Kalkınmanın gerek içerik olarak ekonomik alanın yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal alanı da kapsayan “insani kalkınma” anlayışına evrilmesi gelişimi, gerekse uygulama alanı olarak ulusal ölçeğin yanı sıra yerel ölçeği de kapsamaması beraberinde resmi yetkililerin yanı sıra gönüllü kuruluşların da kalkınmada yer almasını gerekli kılmıştır. Kalkınmada gönüllü kuruluşların yer alması Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların da önem verdiği bir olgudur. Sivil toplum kuruluşlarının kalkınmada aldıkları roller süreç içerisinde önemli içerik değişimine uğramıştır (Kaya, 2010).

1. Aşama: Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında sivil toplum örgütleri sosyal yardımları esas alan, zor durumdaki insanlara yardım faaliyetleri sürdürmüşlerdir.
2. Aşamada STK’lar sosyal yardımların yanı sıra mikro projelerle kişilerin kendiişlerini kurmaları, mesleki gelişimleri üzerinde ağırlıklı durmaya başlamışlardır.
3. Aşama olan günümüzde STK’lar ilk iki aşamadaki görevlerinin yanı sıra özellikle yapısal bir sorun olan yoksulluğun giderilmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın sağlanabilmesi için planlama faaliyetlerine katkı sağlamaya başlamışlardır.

Kalkınma kavramına ilişkin temel sorunlardan bir diğeri ise kalkınma sorunsalına içkin olan aktörleri tanımlamasında açığa çıkıyor. Belki de “kalkınma” kavramını en sorunlu kılan alanlardan biri de kalkınma kavramına işaret edilen “ortak iyinin” farklı aktörleri içermesidir. Bu ortak iyi teması özellikle ie yönelik sermaye birikim modelinde belirleyicilik kazanmıştır. Genellikle “ortak iyi” olarak ulusal ekonomilerin tanımladığı genel çerçeveyi tanımladığı bu tarz açıklamalarda, herkesin ortak iyisini belirlemede ve belirlenen bu ortak iyiye ulaşmada öncelik devlete verilecektir. Yani temel aktör olarak devlet öne çıkarılacaktır (Ercan, 2003)

Nitekim İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden 1970’lere kadar dünya ekonomisinde yaşanan uzun dönemli büyüme konjonktürü, talep yönlü iktisat politikaları doğrultusunda ve sosyal devlet anlayışıyla hareket eden bir ekonomik sisteme dayanmaktadır. Dünya ekonomisinin “altın ağ”ı olarak nitelendirilen bu yıllarda ağdaş kapitalizm, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, genellikle Keynesci politikaların etkili işleyişi sayesinde ekonomik bunalımları atlatan, istihdam ve gelir artışı sağlayan, başarılı bir sistem olarak

değerlendirilmiştir. Benzer bir biçimde kalkınma yazınında da piyasa mekanizmasının kendiliğinden işlemesinin, azgelişmiş lkelerin (AG) kalkınması için gereken toplumsal ve iktisadi yapının dönüşümünü gerçekleştirmeyeceği dşnncesi kabul görmüş ve bu durum kalkınma sürecine yapılacak müdahalelerin meşruiyetini sağlamıştır. Diğer bir deyişle, piyasa mekanizmasına müdahale, “kalkınma” deyimine içerilmiştir. Böylece Keynes, zgn koşulları dikkate alarak yapılacak devlet müdahalesinin gerekliliğini göstererek kalkınma sorunuyla ilgilenen iktisatçılar açısından yeni bir teorik yapının kurulmasının önkoşullarını oluşturmuştur (Acı, 2008:2-3).

Ancak özellikle 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren soğuk savaşın son bulması ile birlikte tek kutuplu yeni dünya konjonktürünün oluşması ve dünya ekonomisinin krize girmesi sonucu Keynesci yaklaşım yerini dünya gündemine tekrar ve öncekinden daha güçlü bir biçimde oturan neoliberal yaklaşıma bırakmıştır (Acı, 2005b:28). 1970’lerin ortalarından itibaren yükselen neoliberal dalga ile birlikte kamusal rolünün ciddi biçimde eleştirilmesi ve yıpranması, kalkınma politikalarında devletin merkezci, müdahaleci, karar verip uygulayıcı pozisyonuna karşı yeni arayışlar yükselmiştir. Bu durum Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB) gibi kilit kalkınma kuruluşlarının Washington uzlaşısı diye bilinen yeni politikalara yönelmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu çerçevede etkin işleyen serbest piyasa koşullarını devletin ekonomi politikalarındaki kamusal kilit rolüne yeğlendiği biliniyor. Bu anlamda 1980’lerle birlikte BM, DB gibi kuruluşlar için ekonomide serbestleşme çerçevesinde dezavantajlı bölge ve sektörlere dönük rekabet edebilirliği arttırıcı kalkınma politikaları, mesleki eğitim ve KOBİ’lere dönük çabalar belirgin öncelikler haline aldı. Sivil toplumun aynı dönemde, kalkınmada devletin yeni ortaklıklar sunan bir alan sunmasıyla belirginleşmeye başladığı söylenebilir (Küçüktok ve Ceylan, 2005:149).

Ayrıca dünya ölçeğinde gelişmiş bölgeler ile az gelişmiş bölgeler arasındaki gelir dağılımının gittikçe bozulmakta olduğu dikkate alındığında da, STK’ların rol ve işlevleri daha çok gündeme gelmektedir. Çünkü küresel bazda kalkınma ve gelir dağılımı adaletsizliği devam etmektedir (Ateş, 2006:70-71). Birleşmiş Milletlerin (BM) Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2015 yılına kadar dünyada fakirliği yarı yarıya azaltmayı hedefleyen gelişmekte olan lkelerin kalkınma kuruluşu olup, bu ülkelere politika tavsiyeleri verir ve dengeli dengeli bir ekonomik büyüme yaratabilecek kurumsal kapasitelerin oluşmasına yardımcı olur. UNDP, küresel kalkınma kaynaklarından en iyi Şekilde yararlanılmasını sağlamak için, faaliyetlerini teki BM fon ve programları ve aralarında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu’nun da bulunduğu uluslararası finans kurumlarıyla işbirliği içinde yürütür. Ayrıca, bölgesel ve ülke programları ile gelişmekte olan lkelerin, ulusal ve sivil toplum kuruluşlarının deneyimlerinden de yararlanır. UNDP’nin desteklediği projelerin yüzde 75’i yerel örgütler tarafından yürütülmektedir (<http://www.unicankara.org.tr/today/3.html>, Erişim T.: 05.11. 2013).

BM, Birleşmiş Milletler rgt de NGO’larla işbirliğini giderek arttırıran uluslar arası aktörlerin başında gelmektedir. BM nezdinde altı iştişari statü sahibi NGO’ların sayısı 1968 yılında 377 iken bugün 2000’den fazladır. NGO’lar BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi (EKOSOK) nezdinde alabildikleri iştişari statü sayesinde BM toplantılarına katılabilmekte, konuşma

yapabilmekte, belge dağıtılabilmekte, hatta belli koşullar altında BM gündemine madde eklenmesini dahi önerebilmektedirler. Halen 800’den fazla NGO’nun başvurusunun, BM nezdinde statü alabilmek için sırada beklediği göz önünde bulundurulursa BM-NGO ilişkisinin önümüzdeki dönemde giderek daha da gelişeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dünya Bankası, NGO’ları kalkınma projelerine daha fazla dahil edebilmek amacıyla yakın bir zaman önce Banka bünyesinde bir “NGO Birimi” kurmuştur. Bankanın kredi projelerine NGO’ların doğrudan katılımı 1988 yılına kadar yüzde 3 seviyesinde seyrederken, bugün bu oran yüzde 49’a çıkmıştır. Halen Avrupa Birliği’nin (AB), kalkınma yardımı, insan hakları, demokrasi projeleri, insani yardım, eğitim ve çevre projelerinin gerçekleştirilmesi için NGO’lara tahsis ettiği yıllık mali kaynak toplam 1 milyon Euro civarındadır (Bilman, 2001).

Aslında STK’ların insan refahının iyileştirilmesindeki aktif katılımlarının geçmişi eskilere dayanır. STK’lar özellikle toplum ve hükümetler arasında önemli bağlantılar kurarlar. STK’ların, bu süreçte etkili ve dinamik temsilcilikleri belirli güçlere ve karakteristiklere sahiptirler. Ayrıca ihtiyaçları açıklamada toplumla birlikte çalışarak özel bir kapasite sergilerler. Geniş kapsamlı talep ve durumlarda yaratıcı ve yenilikçi esnekliğe ve özgürlüğe sahiptirler. STK’lar, araştırmalardan topluma dayalı projelere kadar uzanan yelpazede yer alan programları, en geniş anlamda sıkça öncülük yaparlar (Marangoz, 2008:44).

Ancak günümüzde değişen yapıları ve işlevlerine kadar STK’lar dünyada açlıkla uğraşmaktaydılar. Yakın döneme kadar bu kuruluşlar kendi rollerini, sanayileşmiş ülkelerdeki gıda fazlasını, sanayileşmemiş olan ülkelerdeki gıda eksikliğine aktarım mekanizması olarak görmekteydiler. Başta Avrupa Birliği (AB) ülkeleri olmak üzere yaygın olan tarım sübvansiyonları ile birlikte ortaya çıkan arz fazlalarını, 1990’ların ortalarına kadar Avrupa STK’ları hibe yoluyla toplamış ve bunların eksik gıda noktalarına taşınması üzerine örgütlenmişlerdir. Ancak STK’lar bu son 10 yıl zarfında aynı yardım toplamak ve taşımak yerine nakdi yardım toplayıp, bunu ‘yerinde tedarik’ yöntemiyle dağıtmayı tercih etmektedirler. Günümüzde STK’ların mutlak yoksullukla mücadelede benimsedikleri yöntem, hep yerinde tedarik yöntemidir. Böylece yardımı, oradaki dağıtım ve pazar mekanizmalarını yıkmadan, bilakis onları güçlendirerek organize etmek, yerinde tedarik, mutlak yoksullukla, açlık sınırındaki yoksullukla mücadelede, belli başlı uluslararası STK’ların, pratiklerinden çıkardıkları derslerden benimsedikleri bir olgudur (İnsel, 2005:3).

1990’lardan itibaren uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerle birlikte, büyüme merkezli kalkınma yaklaşımı değişmeye başladı. Bu yaklaşımın dünyayı getirdiği nokta, açlık, etnik ayrılıklar ve ekolojik felaketler olarak dile getirilirken, kalkınma sorunsalında büyüme merkezli anlayıştan “insan merkezli” anlayışa geçildi. Bu anlayışta kalkınma, toplumsal bir faaliyetir ve toplumsal değerler ve kültür önemli belirleyicilerdir. Bu değerlerin yüzeye çıkarılması ve fonksiyonel hale getirilmesi o ülkedeki yönetim yeteneğiyle ilişkilidir. Katılımcı demokrasi kültürünü de buna eklersek katılımcı demokrasi yöntemleriyle kalkınmayı sağlamak isteyen bir sosyal devlet, halkın sosyoekonomik sorunlarına çözüm ararken kendi ideolojilerini topluma dayatmak yerine, örgütlenebilen ve örgütlenemeyen sosyal kesimlerin ihtiyaçlarını dikkate alarak STK’lar ile birlikte karar almalıdır (Durusoy, 2008).

Böylece Büyüme merkezli kalkınma yaklaşımları yerine insanı merkeze alan yeni kalkınma yaklaşımları STK'ları, kalkınma sürecinde devlet ile birlikte hareket eden 'kalkınmanın yeni aktörleri' olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlama, neo-liberal yaklaşımların, minimal devlet anlayışı ile de uyum göstermektedir (Acı, 2005b:3).

Daha önce de belirtildiği gibi, artan küreselleşme eğilimi, ekonominin önündeki ulusal engelleri ortadan kaldırırken, aynı zamanda, kamunun ekonomideki rolünün azalması sonucunu doğurmuştur. Bu süreçte devletin ekonomideki denetim alanları sınırladığı gibi, özelleştirme uygulamalarıyla özel sektörün hareket alanı giderek genişlemiştir. Bunun sonucu olarak kalkınma paradigmasında da önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır."Yeni bölgesel kalkınma" olarak değerlendirilen bu yaklaşım "içsel büyüme modeline" dayanmaktadır. Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının en önemli özelliklerinden biri, yerel kalkınmanın kurumsal yapısıyla ilgilidir. Bu kurumsal yapıda, merkezi hükümet temsilcileri, meslek kuruluşları, odalar, sendikalar; STK'lar, özel sektör temsilcileri vb. rol oynamaktadır. Ancak bu birimlerin arasında koordine olmaması halinde çıkar çatışmaları ortaya çıkabilmektedir. Bu çatışmaların önüne geçecek kurum olarak "Bölgesel Kalkınma Ajansları" gündeme gelmiştir (Karakoyunlu, 2011:39).

Günümüzde ise ulusal düzeyde kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ve uygulaması açısından oldukça popüler organizasyonlar görülen kalkınma ajanslarının sayısı konusunda da net bir rakam verilememektedir. Ancak, büyüklükleri kuruldukları bölgelerin ölçekleri, fonksiyonları ve kuruluş gerekçeleri açısından farklılık gösterse de, dünyada 15.000'i ve Avrupa ülkelerinde 200'ü aşkın kalkınma ajansı bulunmakta ve her geçen gün yeni ajansla kurulmaktadır (Karakoyunlu, 2011:40).

Nitekim yeni kalkınma anlayışının öngördüğü şekliyle STK'ların kalkınma sürecindeki rolü ile ilgili ileri sürülen tezler, uygulamaya dönük, geniş tabanlı, küçük ölçekli kurumlar olarak politik yaptırımlar açısından devlete göre daha etkin oldukları yönündedir. Buna göre STK'lar devlete göre politikaların hayat geçirilmesinde daha etkindirler. Çünkü geniş örgütlenme biçimi olarak devletin bir araya gelme ve liderlik anlamında STK'lara göre zayıf ve yavaş kaldıkları ileri sürülmektedir. Ayrıca STK'ların, sivil toplumun yaygınlaştırılmasında öncü kurumlar olarak kamu sorumluluğunu talep etme anlamında da politikacılar ve bürokratlardan daha etkin oldukları iddia edilmektedir. Özellikle sivil toplumun yoksul kesimlerinin taleplerinin gerçekleştirilmesinde politikaların uygulanması ve gerektiği yerde reformların yapılması konusunda daha başarılı olacakları düşünülmektedir. Sonuç olarak STK'lar, yeni kalkınma anlayışı doğrultusunda uluslararası sistemin yönetimine ilişkin olarak sorumluluğu devlet ile paylaşacak aday kurumlar olarak gündeme gelmektedirler (Çelik, Koç ve Ayas: 2009:28-29).

Ayrıca demokratik ve şeffaf bir Avrupa toplumunun yaratılması, farklı çıkar gruplarının görüşlerinin uzlaştırılması, yeni teknolojiler ve küreselleşme baskılarıyla karşılaşan toplumun değişime ayak uydurması veya hükümetlerin yetersiz kaldığı mekanizmalardaki boşlukların doldurulması açısından STK'lar önemlidir. STK'lar eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinin sunumu, yerel ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesini sağlayarak

doğrudan destek sağlayabilirler. Aynı zamanda STK'ların, rekabet, ekonomik büyüme, özgürlükler, ırkçılık, cinsiyet ayrımı ve yaşlılara yönelik tutumları toplumu dolaylı olarak olumlu yönde etkilemektedir. AB'de STK'lar birbirleriyle veya kamu kurumlarıyla rekabet edebilecekleri gibi bunlarla işbirliğine de girebilirler. Bazıları olumsuz özelliklere sahip olsalar dahi, hangi çıkar grubunu temsil ederlerse etsinler, yasalara uydukları ve vergilerini ödedikleri sürece, sivil toplum geleneğinin gereği olarak özel ilgi alanları ve çıkarları için çalışmalarına izin verilmektedir (Yatkın, 2008:32).

Bu da sivil toplum kuruluşlarının Avrupa ülkelerinde daha etkin ve yoğun bir şekilde faaliyet göstermelerine ve neoliberal yaklaşımların sağladığı ekonomik özgürlüklerin de desteğiyle ekonomik açıdan önemli ölçüde büyümelerine yol açmıştır. Öyleki 2004 yılı rakamlarına göre Almanya'da 2 milyon 100 bin, Fransa'da 1 milyon 470 bin dernek bulunuyor. Fransa ve Almanya'da her 40 kişiye 1 dernek düşüyor. Ancak her 10 Fransız'dan 4'ü en az bir derneğin faaliyetine katılıyor. Nüfusun beşte biri ise en az iki derneğe üye bulunuyor. Sivil toplum kuruluşlarına gayr-i safi milli hasıla içindeki payları açısından bakıldığında ABD %6,3, İngiltere ve Fransa %4,8 ve Japonya'da %3,5 düzeylerinde gerçekleşiyor. 1980'den 2000'e kadar bu ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının gayr-i safi milli hasıla içindeki payları ABD'de %12,7, İngiltere ve Fransa'da yaklaşık %15, Almanya'da %11 ve Japonya'da %8 oranında artmış. Bu dünyada sivil toplum kuruluşlarının büyümekte olduğunu; dolayısıyla önem düzeylerinin de arttığını gösteriyor. (<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236>, Erişim Tarihi., 15 Nisan 2014).

Sivil toplum, bir üçüncü sektör alanı biçiminde yapılanarak, istihdam açısından da önemli bir etkinliğe dönüşmektedir. Farklı meslek ve yetenekte birçok insan için bir çalışma ve geçinme alanı haline gelmektedir. Böylece sivil toplum etkinlikleri ve kurumları aynı zamanda bir istihdam politikası olarak işlevselleşerek toplumsal yaşam için önem kazanmaktadır. Yine 2004 yılı rakamlarına göre, ABD'de, yaklaşık 7 milyon kişi, sivil toplum kuruluşlarında tam zamanlı olarak istihdam ediliyor. Bu oran ABD'deki toplam istihdamın %6,8'ini, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin ise %15,4'ünü oluşturuyor. Avrupa Birliği ülkelerinde örneğin Almanya (1 milyon), Fransa (0,8 milyon) ve İngiltere'de sivil toplum kuruluşlarının genel istihdamdaki payı %4, hizmet sektörü açısından bakıldığında ise %10. Japonya'da ise 1,4 milyon kişi sivil toplum kuruluşlarında istihdam ediliyor. ABD ve Avrupa'daki sivil toplum kuruluşlarının toplam istihdam sayısı 11,8 milyon iken, bu ülkelerdeki 6 büyük şirketin (Daimler-Benz, General Motors, Hitachi, Fiat, Alcatel Alstom ve Unilever) toplam istihdamları yaklaşık 2 milyon düzeyinde gerçekleşiyor. (<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236>, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2014).

Türkiye'de STK'ların gelişimi Batı'daki kadar olmamış ancak 2000'li yıllardan itibaren artış eğilimi gösterdiği ve *açlıkla mücadele için sosyal yardım* gibi geleneksel fonksiyonunun yanında bu süreçte yeni fonksiyonlar üstlendiğini belirtmek mümkündür (TÜSEV, 2006). Bu süreci (Keyman, 2006:9) şöyle ifade etmektedir:

Son yıllarda, özellikle 2000'li yıllar içinde, Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme süreçlerindeki önemli gelişmelere paralel olarak sivil toplumun "toplumsal sorunlara çözüm bulma çabasının oluştuğu bir iletişim alanı", "siyasi ve ekonomik ilişkilerin ve yaşam alanlarının dışında yer alan ve

hareket eden bir örgütsel yaşam” ve “devlet/toplum/birey ilişkilerinin demokratik düzenlenmesinde katkıda bulunan bir kamusal alan” olarak hem nicel hem nitel anlamda önem kazandığını söyleyebiliriz.

Nitekim Ekonomistler Platformunun 7. Ekonomi Politikalar Zirvesi’nde açıklanan yerli kalkınma modelinde; iyi yönetim, yerel kalkınma, katılım ve diyalog ile sürdürülebilir kalkınma tüm kalkınma politikalarının vazgeçilmez dört önceliği olarak tanımlanmaktadır (Küçüktok ve Ceylan, 2005:151). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin 100.kuruluş yıldönümü olan 2023 yılını sembolik bir milat kabul ederek ülkemizin geleceğine ışık tutmak üzere birkaç yıldır sürdürülen “Türkiye’nin Stratejik Vizyonu 2023” projesinde stratejik lokomotif sektörler içinde “Sosyal Politikalar ve Sivil Toplum” öne çıkanlar arasındadır (Ayrıntılar için bakınız: www.tsv2023.org). Bu sektörle ilgili Sektör Taslak Vizyon Belgesinde (2012-2013); 2023 stratejik hedefi olan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının, bir çerçeve strateji olduğu belirtilmektedir. Bu strateji; sürdürülebilir sosyal politikalar hedefini de içermektedir. Amaç, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, sosyal politikalar ve sivil toplum konusunda siyasi ve toplumsal bir tartışma başlatmak ve ulusal düzeyde gerekli tüm çerçeveleri oluşturmaktır. İşte bu aşamada ülkemiz açısından kalkınma ve STK ilişkisi incelenmektedir.

7. TÜRKİYE’DE KALKINMA VE STK İLİŞKİSİ

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle başlayan, 1970’lere dek uzanan dünya ekonomisinin büyüme konjonktüründe, ulus-devletlerin merkezi rolü, Türkiye ekonomisinin 1960’larda başlayan planlı kalkınma döneminde de geçerli olmuştur (Acı, 2008:12). 1960 yılından itibaren 5 yıllık kalkınma programları ile sosyo-ekonomik kalkınma sürecini yakalamaya çalışan Türkiye’de uygulamaya konulan kalkınma programlarının ekonomik istikrarın sağlanması, büyümenin ve sanayileşmenin hızlandırılması; üretimin, yatırımların ve verimliliğin artırılması, ekonomiye rekabet gücü kazandırılması, istihdamın geliştirilerek işsizliğin azaltılması, işgücü niteliğinin yükseltilmesi, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi ekonomik hedefleri vardır. Bu ekonomik hedeflerin yanında, hazırlanan kalkınma planlarının, sosyal adaletin sağlanması, sosyal devlet anlayışının gereği olarak kamu hizmetlerinin geliştirilmesi, çalışma hayatının demokratikleştirilmesi, ülke demokrasisinin daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gibi temel sosyal amaçları da bulunmaktadır (Demiral, 2007:3). Sosyal devlete dayalı kalkınma anlayışına paralel olarak, ithal ikameci sanayileşme sürecinin yaşandığı bu dönemde, devlet, ekonomi dışında, eğitim, sağlık ve kültür gibi kamusal alanlarda da üretici konumunda yer almıştır. Bu sürecin gereği olan yerli sanayilerin ihtiyaç duyduğu talep sorununa bir çözüm olması ve sosyal sınıflar arasında dengenin sağlanması adına devlet merkezi-aktif bir konum üstlenmiştir. Türkiye’de reel ücretler artmış, sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Söz konusu süreç, dünya ekonomisinde yaşanan krize bağlı olarak tıkanmış; özellikle 1974 petrol fiyatlarındaki ani sıçramayla birlikte son bulmuştur (Acı, 2008:12).

1980’li yıllara kadar ülkenin gelişimi ve bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması yönünde etkili olan beş yıllık kalkınma programlarından, 1980’li yıllardan itibaren uzaklaşmaya başlanmıştır. Bundan sonra ülkenin belli bölgelerinde sanayi ve istihdam yığılmaları oluşurken diğer

bölgelerine hiçbir yatırım yapılmamıştır.1980 sonrasında hazırlanmış olan dört kalkınma planı da ekonomideki kontrolsüz liberalizasyon sebebi ile dikkate alınmamış ve sınırlı seviyelerde uygulanmamıştır (elik, vd:2009:28-29).

Ancak 1990’larda Türk ekonomisinin ekonomik küreselleşmeye hızlı bir şekilde maruz kalması, ulusal kalkınmacılık ideolojisinin gücünü ve meşrutiyetini önemli ölçüde azalttı. Ulusal kalkınmacılıktan ziyade, devlet-ekonomi ilişkisinin düzenlenmesi gittikçe neoliberalizm” bireysellik”, ”serbest piyasa” ve “minimal devlet” söylemleri tarafından dikte edilir hale geldi. Bu dönüşüm sonucu, bireysel hak ve özgürlükler için toplumsal çağrılarda, demokratikleşmenin devlet-toplum ilişkilerindeki öneminde ve Avrupa’ya uyum sürecinin yeterli ve etkili devlet yaratmadaki olumlu ve dönüştürücü etkisinde artış yaşandı (Keyman, 2006:2799).

Akşit (1998)’e göre toplumsal kalkınmanın uzun yıllar devlet tarafından kaynağının bulunması ve yürütülmesi beklenmiştir. Son yıllarda küresel STK’lar veya özel sektör katkıları veya üye aidatları ile bazı STK’ların toplumsal gelişme alanına girdikleri gözlemlenmiştir. Sivil toplum devletten ve özel sektörden bağımsızlaşan kaynakları ile hem devletin ve hem de iktisadi sistemin izleyici ve değerlendiricisi olmak durumundadır. Ancak bu şekilde küresel sistem mantığı içinde işleyen veya işlemeyip bunalıma giren iktisat ilişkileri daha sağlıklı ve bunalımları daha az zararlı hale getirilebilir.

Nitekim Akşit (2007) göre de “Sivil toplum” ve “Sivil Toplum Kuruluşları/STK” kavramları son 10-15 yıldaki toplumsal gelişme ve kültürel çoğulculuşma söylemlerini anlamak açısından stratejik kavramlar haline gelmiştir. Bu gelişmeler küreselleşmenin ulusal toplumlara getirdiğı en önemli dönüşümlerden birisi gibi görünmektedir. Birçok Batı dışı ülkede olduğı gibi Türkiye’de de bu böyledir. Türkiye’de son yıllarda sağlık, eğitim, beslenme, kadınların statüsünün yükseltilmesi, çocuk sağlığının iyileştirilmesi, toplum katılımı ve afetlere hazırlıklı olma konularında yürütölen toplumsal gelişme projelerinin birçoğı merkezî devlet ve onun yerel uzantıları olan “mahallî idareler”, belediyeler ve sivil toplumun organları olan STK’lar tarafından ortaklaşa üstlenilmiş duruma gelmiştir. Toplumsal gelişme alanında bu yeni bir durumdur. Daha önce merkezî devlet organları ve onun uzantıları olan mahallî idareler ile bakanlıklar ve onların yerel uzantıları olan müdürlükler ve hizmet birimleri tarafından yürütölen birçok gelişme, kalkınma veya hizmet üretme ve yaygınlaştırma projeleri sivil toplum kuruluşları tarafından da üstlenilir olmuştur. Bu gelişmelerin Birleşmiş Milletler ve Küresel Sivil Toplum Kuruluşları öncülüğünde yapılan dünya zirveleri ile önü açılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Bu dünya zirvelerinden bazıları şunlardır: 1990 Dünya Çocuk Hakları Zirvesi, 1994 Kadın Hakları Zirvesi, 1995 Nüfus ve Kalkınma Zirvesi, 1996 Habitat II- İnsan Yerleşimleri Zirvesi, 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi. Bu zirveler çerçevesinde gerçekleşen STK forumları STK’ları küresel düzeyde bir araya getirmiş ve yaygınlaşmalarını ve toplumsal gelişme çabalarında yer almalarını sağlamıştır.

Küreselleşme ve Türkiye’nin AB’ye üyelik süreçleri, ölkemizdeki bölgesel kalkınma anlayış ve yaklaşımını da değiştirmiştir. Bu değişimin etkisiyle, bölgesel düzeyde rekabet edebilirliğin artırılması, yeni ve yerel yönetişim mekanizmalarının geliştirilmesi, bölgesel eşitsizlikleri giderici yeni

ve farklı araçların kullanılması gereği Türkiye'nin siyaset ve ekonomi gündeminin n sıralarına tırmanmaya başlamıştır (Karakoyunlu, 2011:40).

Küresel eğilimlerin ve AB yelik sürecinin de etkisiyle 2006 yılında TBMM'de kabul edilen 5449 sayılı Kanun ile DPT tarafından yapılan İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflandırmasına dayanılarak 26 bölgede Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Ajansların kuruluşunda, Türkiye'nin AB'ne Katılım sürecinin itici gücü yadsınmaz. (Karakoyunlu, 2011:40).

Türkiye'de řu anda faaliyet gösteren kalkınma ajansları, mali destek programları ile çeşitli projelere destek vererek bölgelerin çeşitli açılardan daha gcl olması için çaba sarf etmektedirler. Her yeni uygulama gibi, kalkınma ajanslarının da desteklendiği ve eleştirildiği noktalar bulunmaktadır. Ancak sistemin daha yeni oluştuğu, toplam 26 ajanstan sadece dört tanesinin proje teklif çağrısında bulunduğu ve yrtlen projelerin henüz tamamlanmadığı dikkate alındığında, her ne kadar yararlı olacakları beklense de bu konuda net bir şeyler söyleyebilmek için yeterli veri mevcut değildir (Işık, Baysal ve Ceylan, 2010:2).

Sivil toplumun önemi, 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci beş yıllık kalkınma planında, doğru bir şekilde algılanmış ve şöyle ifade edilmiştir: "lkelerin kalkınma çabalarında kamu ve özel sektörün yanında nc bir sektör olarak sivil toplum örgütlerinin rolü ve önemi artmakta, ulusal ve uluslararası kaynakların harekete geçirilmesinde, katılımcılığın arttırılmasında sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri giderek yaygınlaşmaktadır. Uluslararası yardımları sağlayan kuruluşlar, yardımların kullanılmasında sivil toplum rgt niteliği taşıyan oluşumlar vasıtasıyla projelerin yürütülmesini talep etmektedirler" (Tağma, 2002: 271, aktaran, Tutar, Tutar ve Erkan, 2012:446, 447).

Türkiye'nin BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına (Rio+20) Hazırlıkların Desteklenmesi Projesi kapsamında yapılan çalıştaylarda da, günümüzde sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi konusunda karşılaşılan sorunlar ve nedenleri konusunda: Kurumlar arası işbirliği eksikliğine (Kamu-niversite-STK-zel) vurgu yapılmıştır.

Sürdürülen tartışmalar, kalkınma süreçlerinde kamu, özel sektör ve STK'lar arasında sağlıklı diyalog, işbirliği, katılımcılık, yönetimlerde saydamlık, eşitlik, adalet, toplumsal kapsayıcılık, kapasite gelişimi, bütüncüllük, yoksulluğa odaklanma ve sürdürülebilirlik gibi konuların "gelişmekte olan lkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'de de önemli sorunlar arasında yer almaya devam edeceğini göstermektedir. Egemen söyleme yerleşen ve devletler (hükümetler) nezdinde de kabul gören bu önemli ilkelere rağmen kalkınmanın 1980'ler ve 90'larda istenen sonuçları vermemesi, 90'lı yılların sonundan itibaren yeni bir eleştiri dalgasının yükselmesiyle sonuçlanmıştır (Açıkalin ve Saltık, 2007:11).

lkemizde STK'ların gelişimine bakıldığında, demokratik sistemin önemli öğelerinden olan bu kuruluşların, tarihten bugüne toplumun gelişmesinde önemli roller üstlendiği görülmektedir. (DPT, 2001:36-3, aktaran, şahin ve ztrk, 2008:21). Ülkemiz sosyo-ekonomik yaşamında yüzyıllarca görev yapan vakıfların yerine getirdiği hizmetlere bakıldığında, bunların dini, ekonomik ve toplumsal amaçlı oldukları görülmektedir. Bu tür kuruluşlar, buldukları lkelerin eğitimine, kültürüne, ekonomisine, sosyal ve siyasal

yaşamlarına büyük katkılarda bulunmuşlardır. Vakıf hizmetlerinin önemli bir kısmının toplumsal hizmetlere ayrıldığı görülmektedir. Vakıflardan bir kısmı, eğitim (rneğin Dar’uř–şafaka) ve sağlık (rneğin dar’uř–şifalar) işlerine yönelerek, ulusal kültürün yükseltilmesi, halk sağlığının korunması, bireylerin yaşamlarının korunması için çalışmıştır. Bir kısmı da, örneğin yoksulların karınlarının doyurulması, ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan işçilere ikramiye bağlanması, yaşlanıp çalışamayacak eşrafa devamlı aylık bağlanarak yardım edilmesi, kimsesiz çocukların, yetimlerin, dulların ve yoksulların korunması vs. sosyal güvenlik amacına dönük olarak hizmet gerçekleştirmiştir (zdemir, 2004:155).

Türkiye’de sivil toplum hızla gelişmekte, ancak yaygınlık ve derinlik açısından sınırlı kalmaktadır. Türkiye’deki vakıflar sivil toplumun önemli bir enstrümanıdır. Vakıfların çoğunun sınırlı mal varlığı ve kk bağışlardan oluşan bir geliri vardır. Bu da vakıfların, bireysel servetin kamu yararına yönlendirilme aracı olarak çok yaygın kullanılmadığını göstermektedir.1990’lı yılların başından beri kurulan vakıfların sayısında bir artış olmasına rağmen bunların çok azı belirli bir kaynağa ve STK’lara tahsis edilecek bir imkna sahipti (Ozan, 2009:54).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının niceliksel durumu ile ilgili yapılan her zmlenme Türkiye’de örgütlülük düzeyinin düşüklüğünden kaynaklı bir yakınma ile sze başlar. Gerçekten de 75 milyona yaklaşan Türkiye nüfusu göz önüne alındığında Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların niceliksel durumunun çok da gelişkin olduğu söylenemez. 1990’lı yıllarda STK’ların sayısı ve gücü Türkiye’de hızla artmıştır. Ancak yine de STK’lar nitelik ve nicelik olarak sorgulanacak olursa her iki oranın da yetersiz olduğu söylenebilir. Türkiye nüfusuna oranla STK sayısı oldukça düşüktür: lke genelinde ortalama her 780 kişiye 1 STK düşmektedir (Kuzgun, 2012:15).

Tüm dünyada sivil toplum kuruluşlarının ekonomiye sağladığı katkı ve istihdam içinde yarattığı pay her geçen yıl biraz daha artıyor. Türkiye de aynı süreci yaşıyor. Her ne kadar sivil toplum kuruluşlarının ekonomi içindeki payına ilişkin araştırmalar yapılmasa da, yapılan tahmini hesaplamalar bu oranın yüzde 0.8-1 düzeyinde olduğuna işaret ediyor. E. Muhsin Doğan ve Gürkan almaşur’un 2011 yılındaki çalışmalarında (Gayrisafi Milli ve Nüfus İle Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişi -Türkiye zerine Bir Uygulama) Kr Amacı Gütmeyen ve Kamu Yararına alışan Vakıflar ve Dernekler (nc sektör) 1968–2006 dönemi için kâr amacı gütmeyen kuruluşların gayri safi milli hsıla içerisindeki payları veriliyor. Buna göre kâr amacı gütmeyen kuruluşların yıllar itibariyle GSMH içerisindeki payı 1968–1979 yılları arasında %0,3, 1980–1991 yılları arasında % 0,4, 1992,1993 yıllarında %0,3, 1994–1998 yılları arasında %0,2, civarında sabit bir seyir izlemiştir. 1999 yılıyla birlikte bir ivme kazanarak 2000 yılında %0,4, 2001 yılında %0,5, 2002 yılında %0,6, 2003 yılında ise %1,0 düzeyine ulaşarak GSMH içerisindeki en yüksek payına ulaştığı görülmektedir. 2004 yılında %0,8 ve 2005 yılında %0,6 ile gerileme gözlenmiştir. 2006 yılında %0,8 ile 2005 yılına göre artış göstermiş fakat 2004 yılı ile aynı pay oranında bir gerçekleşme sergilemiştir. Miktar olarak incelediğimizde ise 2004 yılı ve 2005 yılı hariç diğer yıllarda hep artış olduğu görülmektedir. Kr amacı gütmeyen kuruluşların ekonomideki payının 1999 yılında bir ivme kazanmasının nedeni 1999 Depreminin olmasıdır. 1999

Depremiyle birlikte kâr amacı gütmeyen kuruluşlar seferber olmuş, ortak bilinç ile sorunlara etkin ve etkili çözümler getirmeye çalışmışlardır. Bu değişim, kâr amacı gütmeyen kuruluşların payına da yansımıştır. Aynı zamanda 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi de kâr amacı gütmeyen kuruluşların GSMH içerisindeki payının artış göstermesine katkıda bulunmuştur.

STK'ların istihdama katkıları konusunda da çok fazla çalışma olmamasına rağmen, 2008'de ele alınan Derneklerin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi üzerine İçişleri Bakanlığı denetçisi Murat Şah tarafından hazırlanan denetçilik tezinde; 2006 yılında derneklerde ücretli tam zamanlı ile ücretli yarım zamanlı ve ücretli proje zamanlı çalışan personelin (29 bin 896), Türkiye ekonomisindeki istihdam (22 milyon 330 bin) içerisindeki payı yüzde 0,13 düzeyinde. Gönüllü tam zamanlı ile gönüllü yarım zamanlı ve gönüllü proje zamanlı çalışan personelin (27 bin 905) Türkiye ekonomisindeki istihdam (22 milyon 330 bin) içerisindeki payı yüzde 0,12 iken, ücretli çalışan personel ile gönüllü çalışan personelin toplamının (57 bin 801) istihdam içerisindeki payı yüzde 0,25 civarında. Türkiye'de sivil toplumun istihdama katkısı bu düzeydeyken, 1 milyon gönüllünün çalıştığı Danimarka'da sivil toplum kuruluşlarında 45 bin kişi ücretli olarak istihdam ediliyor.

Durusoy (2008), Türkiye'de STK'ların batıdakiler kadar gelişmemesini ve ekonomiye katkılarının düşük olmasını şöyle ifade etmektedir:

Aslında Türkiye'de STK'ların tarihten gelen kültürel bir altyapısı var. Nitekim Selçuklu ve Osmanlı toplumsal yapısı içerisinde yer alan Ahilik, vakıflar ve loncalar önemli tecrübelerdir. Ancak Türkiye'de ekonomik-politik krizlere karşı ve adaletin- toplumsal dokunun korunması için STK'lar 1980 sonrasında daha bir merkezi rol üstlendi. Sermaye kesimini temsil eden birkaç STK dışında Türkiye'de STK'nın demokratik gelişmeyle birlikte katılımcılık ilkeleri açısından sorunları gündeme taşımaktaki başarılarına rağmen, çözüm üretmekte aynı derecede etkin olduğu söylenemez. Özellikle de sermaye dışı kesim kendisini ifade edecek politik olanaklardan yoksun Dolayısıyla Türkiye'de STK'lar, yaşanan “sorunları ifade etme” aracı olmanın ötesinde projeler geliştirerek bu “sorunların çözümünde” etkin roller üstlenmeli. Buna rağmen, her ne kadar son zamanlarda hükümet tarafından Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik gerilimi aşmakta STK'dan gelen diyalog, beklenti ve çağrılarının rolü vurgulansa da hazırlanmakta olan yeni anayasa taslağının önemli kısmını oluşturan “iktisadi hükümlere” ilişkin olarak, bünyelerinde düşünce ve araştırma kuruluşları bulunduran ekonomik STK'lar tarafından görüş açıklanmamış olması, sorun çözümünde henüz etkin rol üstlenmediklerini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Ayrıca sivil toplumu içinden çıktığı toplumsal iklimden ayrı düşünmek mümkün değildir. Her toplumun sivil toplumu kendine özgü olmakta ve o toplumun ortak kültüründen, ortamından, anlayışından etkilenmektedir. Bu nedenden açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış olmalarıdır. Bu nitelik, sivil toplum alanının iktidar oluşturmaya dönük, çatışmalı bir alan haline gelmesini engellemektedir. Dördüncü önemli nitelik ise STK'ların işleyişlerinde hiyerarşik bir yapılanmaya ihtiyaç duymamalarıdır. Katılımcı demokrasinin aktörleri kendi aralarında işbirliği kurmaktadır. Bu ilişkiler ise daha çok eşitler arası yani yatay ilişkiler şeklinde yürütülmektedir (TÖK, 2004).

Önümüzdeki süreçte Türkiye’de kalkınma alanında sivil toplumun çok daha çeşitli kesimlerinin sahnede olacağı beklenebilir. Bu durum sivil toplum içerisinde kalkınmaya dönük fonlara, finansman ve ortaklık seçeneklerine dönük rekabeti de geliştirecektir. Dolayısıyla Türkiye’de kalkınma politikalarına sivil katılım için demokratik iş birliği mekanizmalarının mutlaka etkinleştirilmesi, sivil topluma dönük uzmanlık, eğitim ve kapasite artırımı programlarının oluşturulması gerekir. Bu ise herşeyden önce Türkiye’nin daha çok demokratikleşmesiyle gerçekleşebilecektir ve demokratikleşmenin kendisini kolaylaştıracak bir karşılıklı yarar sağlama durumudur. Çünkü günümüzde kalkınma, demokratikleşmeden ayrı düşünölebilecek bir alan değildir (Küçüktok ve Ceylan: 2005:151-152).

8. SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları, insanların ortak amaçlarını gerçekleştirmek üzere oluşturdukları hükümet dışı organizasyonlar olarak tanımlanabilir. Kısaca STK olarak adlandırılan bu kuruluşlar demokrasinin egemen olduğu gelişmiş ölkelerde karşılaşılmakta olup, modern toplumlardaki varlıklarının önemi gittikçe artmaktadır.

Demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından olan sivil toplum kuruluşları demokratik ve siyasal sistemlerin güçlenmesinde toplumun gelişmesinde faydalı çalışmalar yaparlar.

Avrupa’da olduğu sivil toplum kuruluşlarının gelişimi liberal değerlerin yerleşmesi ve demokratikleşmeyle sağlanmıştır. Ayrıca demokratik bir Avrupa’yı oluşturmak için, toplumdaki farklı çıkar gruplarını ortak bir amaç etrafında toplama işlevi üstlenen, devletin eksik kaldığı alanları dolduran, yerel ve ulusal kalkınmayı sağlayan STK’ların önemli olduğu belirtilmiştir. Öyle ki Avrupa’da STK’ların sayısı hızla artmaya ve toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi ekonomide istihdam ve gayri safi milli hasıla içindeki payları artmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte ekonomideki etkinliği azaltılan devletin yarattığı boşluk özel sektör ve üçüncü sektör olarak STK’lar tarafından doldurulmaya ve küreselleşmenin sağladığı başta teknolojik imkanlar olmak üzere ve küresel bir güce dönüşmelerine yol açmıştır. Bu dönüşüm tüm ekonomik düzeni etkilediği gibi kalkınma ve kalkınma politikalarında da hem ulusal hem de bölgesel düzeyde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Her iki düzeyde de kalkınma politikalarında, devletin yanında birer önemli aktör olarak STK’lar rol almaya başlamıştır. Bazı Avrupa ölkelerinde, Almanya gibi, STK’ların ekonomiye katkısı özel sektörle rekabet edebili seviyeye ulaşmıştır.

Avrupa’da bu derece önem kazanan STK’lar ölkemizde geçmişte sosyal yaşamda önemli fonksiyonlar yerine getirmesine rağmen gelişimi ancak 1980’lerden itibaren başlamıştır.1990’larda ekonomik küreselleşmeyi yaşayan Türkiye’de de dünyadaki gelişmeler bağlı olarak neoliberal politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu süreçte tüm ekonomik faaliyetlerde ve kalkınma planlarında başta özel sektörün olmak üzere STK’lara alan açılmış, kalkınma için katılımın önemi ve kamu-özel ve üçüncü sektörün işbirliğinin önemi dile getirilmiştir. Bu anlayış üzerine oturtulmaya çalışılan sistem sayesinde STK’lar, zamanla niceliksel ve niceliksel olarak gelişmiştir. Ancak bunun yeterli olmadığı hele ekonomideki varlıklarının-istihdamdaki ve GSMH’daki paylarına

referansla-çok dūřuk kaldığı bir gerçektir. Bu nasıl geliştirilir veya ekonomik kalkınmadaki payları nasıl artırılır sorusuna cevap ise; demokratik mekanizmaların çalıştırılması, örgütlenme bilincinin sağlanması, örgütlenme önündeki yasakların kaldırılması, kalkınmanın tüm kesimleri kapsayan toplumsal bir katılım hamlesine ve işbirliğine dönüştürülmesi şeklinedir

Sivil toplum kuruluşlarının yaşamımızdaki önemi bu kuruluşların faaliyetleriyle de artmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının görevleri toplumun ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına destek olmaktır. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının gelişmekte olan dünya ülkelerinde yürüttükleri kalkınma programları incelendiğinde, bu örgütlerin kalkınmada itici bir güç oldukları kabul gören bir düşüncedir. Sivil toplum kuruluşlarının başarısı hem kırsal bölge insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesinde hem de yöre insanının kalkınma çalışmalarına katılımının sağlanmasında ön plana çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları boşluk dolduran kuruluşlardır. Özellikle devletin ulaşamadığı ya da geç ulaştığı yörelerdeki fakir gruplara ulaşmadaki başarısıyla önemli bir boşluğu doldurmaktadırlar. Bu kuruluşlar küreselleşme ile birlikte küresel bir aktör niteliği kazanmış olup, kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak adlandırılmıştır.

Sivil toplum kuruluşları kalkınma programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında önemli roller üstlenen gelecekte de rollerinin devam etmesi beklenen kuruluşlardır. Artık kalkınma programlarında kamu ve özel sektörle birlikte üçüncü sektörün işbirliği ve katılımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de vurgulanmaktadır. Bu kuruluşların maddi ve manevi yönden desteklenmesi ve korunmalarında yarar vardır.

KAYNAKÇA

- ABAY, A. R. (2004), Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri, <http://siyasaliletisim.org/pdf/siviltoplumvesivildayanisma.pdf>, Erişim T. Kasım 2013
- ACI, E. Y.(2005) “Küreselleşme Olgusu ve STK’lar”, Üniversite ve Toplum, Cilt: 5, Sayı. 1
- ACI, E. Y.(2005), “Kalkınma” Sorunu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen İşlevi, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Sayı: 11
- ACI, E. Y. (2008) Sosyal Devletten Üçüncü Sektöre Doğru Kalkınma Sürecinin Değişen Aktörleri: Proje Örneklerinden Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (16)
- AKGÜN, S. B., BİLGİHAN T. B. (2011), Arvrupa Birliği’nde STK’ların Rolü, Türk İdare Dergisi, Sayı:470
- AKŞİT, B. (2007), Küresel Akışkanlık ve Sivil Toplum” Bilsel, C. (ed) 80. Yılında Cumhuriyet’in Türkiye Kültürü, Mimarlar Odası ve SANART Görsel Kültür ve Estetik Derneği ortak yayını, Ankara
- AKŞİT, B. (1998), Toplumsal Kalkınma/Gelişme ve Nüfus: Türkiye’de Yapılan Araştırma ve Yayınlar İle İlgili Eleştirel Bir Tarama,

- [http://akademik.maltepe.edu.tr/.../Bahattin%20Aksit%20Yayınlar%20\(Publications\)%20](http://akademik.maltepe.edu.tr/.../Bahattin%20Aksit%20Yayınlar%20(Publications)%20), Erişim Tarihi, 02.03.2014
- ARABACI, A. (2003), “Küresel Sivil Toplum Ağlarına Doğru Küresel Düzlemde ve Avrupa Birliğinde Çevreci Gruplar”, Sivil Toplum Dergisi, Yıl:1, Sayı:3
- ASLAN, S., ALKAŐ, M. (2013), Küresel Sivil Topluma Kavramsal Bir Bakış, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 18
- ASLAN, M., KAYA, G.(2000), 1980 Sonrası Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1
- ATEŐ, D., UYSAL, A. (2006), Merkezi-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman ve Meşrutiyet, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:16
- AYDIN, M. K. (2003), Sermayenin Küreselleşmesi “Kapitalizmin Altın Dönemi’nden “Neoliberal Dalga’ya Uzanan Süreç, Değişim Yayınları, İstanbul
- BAĞCI, C. (2005), Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sivil Toplum Örgütleri ve Kalkınma, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Temmuz-Eylül
- BAŐKAYA, F. (2009), “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü”, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara
- BİLMAN, L. (2001), “Hükümetdışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rollerini” Uluslar arası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: 2
- CEBECİ, K. (2008), Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, Sayı: 71
- AHA, Ö., ÇAYLAK, Adem, TUTAR, Hüseyin (2013), TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili, Serka Kalkınma Ajansı Raporu, Kars
- ÇALMAŞUR, G., DOĞAN, E. M. (2011), Gayrisafi Milli ve Nüfus İle Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişi -Türkiye Üzerine Bir Uygulama- Atatürk Ü. İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı
- ÇELİK, M., KOÇ, İ. AYAS, N. (2009), ST-Devlet İlişkisinin Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Barış Açısından Değerlendirilmesi Dernekler Dergisi, Sayı:7
- ÇOPUR, H., Teoriden Pratiğe Sivil Toplum, <http://ekopolitik.org/images/custfiles/070522142001.pdf>, Erişim Tarihi: 20.10.2013
- DOĞAN, İ. (2002), Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa, İstanbul
- DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2007-2013) <http://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-genel-kurul.pdf>, Erişim Tarihi:10.10.2013
- DURUSOY, S. (2008), Küreselleşme Sürecinde STKların Rolü, Radikal Gazetesi,
- EMİNİ, F. T. (2013), Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: Tüsiad Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 36
- ERBAY, E. R., ÖZDEN M. (2013), İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Metinleri, No: 03

- ERCAN, F. (2003) ‘‘Türkiye’nin Kalkınma Seçeneklerinin Eleştirisini ve Alternatif Bir ereve’’, Ekonomik Yaklaşım, Kongreler Dizisi 3, sayı 49, cilt 14.
- ERCAN, H. (2002), Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları zerine, C. . Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 26, No: 1, s.69-79
- GENÇ, N., ERDOĞAN, . (2013), Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın rneği, Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları (Editörler: Buğra zer ve Güven şeker), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- GÖYMEN, K. Küresel sivil toplum: gereksinme, fırsatlar ve engeller", 1. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale: anakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, May 2004, 67-73
- GüMüş, K. (2004), Yakın Tarihimizde STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkisi, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları, No: 3
- HAN, E. ve A. A., (2006), Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika, 5. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- HİRT, P.ve Thompson, G. (2003), (ev. Çağla Erdem-Elif Yücel), Küreselleşme Sorgulanıyor, Dost Kitabevi, Ankara.
- HİTT, M. A., R. Duane I., Hoskisson R. E., (1999), Strategic Management Competitiveness and Globalization, South-Western College Publishing, Third Edition, Ohio.
- IşIK, N., DUYGU, B., CEYLAN, O. (2010), Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları, Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:3, Say:2
- İNSEL, A. (2005), ‘‘Yoksulluk, Dışlanma ve STK’lar’’, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No: 6, http://STK.bilgi.edu.tr/docs/inse1_std_6.pdf, Erişim T., Aralık 2013
- KALFA, C. ATAAY, F. (2008), Küresel Toplumsal Hareketler Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- KAPU, H., TUTAR, H., ZYAKIşIR, D. (2012), Sivil Toplum, Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma, Savaş Yayınları, Ankara
- KARAKUş, O., (2006), Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları, Isparta
- KARAKOYUNLU, İ. (2011), Bölgesel Kalkınma ve STK’lar, İdarecinin Sesi, Kasım-Aralık
- KARA, . (2011), Dernekler ile Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler, İdarecinin Sesi Dergisi, Kasım-Aralık
- KAYA, E. Kentsel Kalkınma ve Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergi, Temmuz Sayı:42
- KAYA, . (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi
- KEYMAN, E. Fuat (2004), Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları (Yayına Hazırlayan: Arzu Karamani), İstanbul
- KEYMAN, E. F. (2006), Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni İmkansızlar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara

- KOCABAŐ, F. (2008), Küreselleşme Bağlamında Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Glenmesinde İnternetin Rolü, Kamu-İŞ, C:10,S:2
- KÖKSAL, C. D., MTEVELLİOPLU, N. (2002), Sivil Toplum Kuruluşlarında yelerin rgtsel Etkinliklere Katılma Düzeyini FarklılaŐtıran Etkenler, Proje No: SBB-3007, Antalya
- KUZGUN, Ő. (2012), Yönetişim ve Sivil Toplum, zel İhtisas Komisyon Raporu
- KÜÇÜKTOK, G., CEYLAN, E. (2005), Kalkınma, Sivil Toplum ve Türkiye, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Sayı:11
- MARANGOZ, M. (2009), Toplumsal Barışın Sağlanmasında STK'ların Rolü, Dernekler Dergisi, Sayı: 7
- OZAN, İ. (2009), Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İŞbirliği, Sorunlar, zm nerileri, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara
- ÖZDEMİR, S. (2004), "Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK)" ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, s.131-161
- ÖZDEMİR, S. (2007), "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti" İTO Yayını, Yayın No: 2007-57, İstanbul
- ÖZTÜRK, M. (2006), "Küresel Hegemonya Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının nemi Söylemi: Sivil Toplum zerine EleŐtirel Bir Analiz" III. Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale
- ÖZTÜRK, M. ŞAHİN, L. (2008), Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 54
- ÖZYOL, A. (2005), Sürdürülebilir Kalkınma ve Katılımcı Demokrasi,
- PAPATYA, G. ve D.(2003) "Kültürel Liderlik ve Türk İŞ Kültürünü Yönlendiren Sivil rgtler  Sivil İŞ rgt üzerinde Bulguların Değerlendirilmesi" 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Bildiriler Kitabı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF, Afyon.
- Rio'dan Rio'ya: Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınmanın Mevcut Durumu, 2012
- RYFMAN, Phillipe (2006), Sivil Toplum Kuruluşu, (ev. İsmail Yerguz), İletişim, İstanbul
- SARIBAY, A. Y. (1998), "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam, (Der. Ali YaŐar Sarıbay ve Fuat Keyman), Vadi Yayınları, İstanbul
- SCHOLTE, J. A. KEYMAN, F. (2005), Küreselleşme ve Sivil Toplum, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:10
- SEN, A. (2004), zgrlkle Kalkınma (ev. Yavuz Alogan), Ayrıntı İstanbul
- SEN, A. (1983), Development: Which Way Now? The Economic Journal, December
- ŞAH, M. (2008), Derneklerin lke Ekonomisindeki Yeri ve nemi, Denetçilik Tezi, Ankara
- ŐENKAL, A. (2003), Küreselleşme Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum rgtleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Konferansları, 45. Kitap
- ŞİMŞEK, B. (2000), Gönüllü Kuruluşların rgtlenmesi, Küreselleşmenin İnsani Yüzü, (Der. Veysel Bozkurt) Alfa, İstanbul

- TAĞMA, K. (2002). Siyasi Sistemler, Yönetim Modelleri ve Türkiye. İstanbul: Timaş Yayınları.
- TALAS, M. (2011), Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, TÜBAR-XXIX-/Bahar
- TOSUN, T. (2008), Meşrutiyet'ten 1980'ler Türkiye'sine Sivil Toplum, Dernekler Dergisi, Sayı: 4
- TÖK, A. (2004), Sivil Toplum Kuruluşlarında Katılım Sorunu ve Türkiye, Akademik Perspektif Dergisi, Ocak Sayısı
- TUTAR, F., TUTAR, E. ve ERKAN, . (2012), Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10
- TÜRKAY, M. (2006), "Devlet, Ulusal Kalkınma ve Kapitalizmin Dinamikleri", Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler (Der. F. Aylan Arı), Derin Yayınları, İstanbul
- TÜSEV (2011), Türkiye'de Sivil Toplum Bir Dönüm Noktası, CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), Türkiye Ülke Raporu II, TÜSEV Yayınları, No: 51
- TÜSEV (2006), Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu, Tüsev Yayınları No: 39, İstanbul
- TÜSEV (2012), Sivil Toplum İzleme Raporu 2012, Tüsev Yayınları, No: 53
- UĞUR, S. (2011), Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri, Ekin Kitabevi, Bursa
- YATKIN, A. (2008), Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları
- YILDIRIM, M. (2003), Sivil Toplum ve Devlet, C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:27, No:2, s.226-242
- YILMAZ, A. (2003), Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar, Vadi Yayınları, 2. Basım, Ankara
- YILMAZ, M. E. (2012), Etnik atışmalarda Sivil Toplum Örgütleri ve Barışa Yönelik Katkıları, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2
- Wced (1987), Ortak Geleceğimiz, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını,1987.
- [http:// stk.bilgi.edu.tr](http://stk.bilgi.edu.tr) (Erişim Tarihi: 01.03.2014)
- <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=16> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2013)
- <http://www.unicankara.org.tr/today/3.html>, Erişim T.: 05.11. 2013
- www.derekletergisi.com, Erişim Tarihi,03.10.2013
- <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var...ab-komisyonu-stk-arastirmasi.doc>, Erişim T: 12.11.2013)
- www.bpwrturkey.org/.../surdurulebilirkalkinmavekatilimcidemokrasi.doc, Erişim T.: 12 Ekim 2013
- <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236>,Erişim Tarihi., 15.04 2014